

Eenvoudig Verhaal

Van de Proceduuren gepleeght, in de Waaterlandse Doops-
gefinde Gemeentens tot

W O R M E R en J I S P,

Over het doen ophouden van een haarer Leeraaren, in zijn Pre-
dikdienst, door een gepretendeert besluyt genomen; op den
2. April 1698. van vier voornaame Leeraars,

N A M E N T L Y K.

Engel Arentsz. van Dorregeest,
D^r. Harmaanus Schijn,
Louweris Janz. Louwen,
Harmen Reyntjes,

*Veroorzaakt door het zoo genaamdé nieuw gevoelen der
Geesten, Engelen ende Duyvelen,*

Met de disputationen en voorvallen soo alse in deselve zyn geschiet,
na waarheyd verhaalt door de zelve Leeraar,

J A C O B B A N N I N G H.

t'Amsterdam, By A N D R I E S v a n D A M M E,
Boekverkooper by de Beurs. 1698.

A A N S P R A A K

Aan den

L E E S E R.

Waarde Leefer,

IK deele Uw hier mede myn eenvoudig verhaal, van't geen dat aan myn persoon selver is te beurt gevallen, waar in ik aan U E. kom vertoonen de Procedures, die onse weerrelöse Christenen aan my hebben gepleeght, bekragticht ofte uytgevoert, door de vier Lee-raaren der selver, in het Tytul-Blad gemeld, indien dat iemand oyt reeden hadde, om de onbillikheyt ten toon te stellen, wanneer als de onnoselheid, van de wyse onderdrukt word, en wel besonder van sulken die het minst pasten, soo moet ik hier in myn doen, op het alder diepste geregtveerdigt worden, ten oplighte van de wysen der Proceduuren, welkers onbillikheyt aan alle kanten uyt sal steeken, soo gy dit alles met een onpartydigh oordeel door leeft, ik en hadde nooyt gedacht, dat van dese verhandelingen, van my ooit iets weerelt kundig soude worden, (hoe wel ik de saake, soo draa als de selve geschiet waaren, voor my ter geheugenis hadde aan geteekend) ten waare dat ik om verscheyde reeden, my daar toe endelik verplight vonde, ten eersten om dat van deese verhandelingen, seer different gesproken wierde, en dat gerugt al-om verspreyde, hoe dat ik niet alleen, door de generaale stemmer, van de dienaren gedaan, op een wettelijke wyse, van myn dienst was gedepor-teert, maar dat ook ten tweeden ik genoegh van myn saaken en dwaalingen was overtuyght geworden, in de verhandelings van de gedachte mannen, dat ik niet hadde by te brengen, dat steek konde hou-den en soo was het maar een puur halstarrigheyt van my, dat ik myn saak stand hielde, en daarom verdiende op deese manier getaxleert te worden, en dier-gelyke reeden meer, de welke strekte om my overal te Callangieren, en haar in haar doen te rechtveerdigen, hier stond ik nu by na alleen, tot den hoofde toe in dit ongeval, my selve daar van met woorden te zuiveren, voor de Weerelt, en konde niet wel geschiede, want die tegen my getuigde waaren te veel, en seyde het zeer assurant, ik die in het ongeval was, konde by veele geen ingressi krygen, de meenighvuldige navertellinge waaren ook so different, en verschey-den dat ik my dikwils moste verwonderen, hoe dat het soo konde koomen,

Aanspraak aan den Leefer.

daarom ik resolveerden (niet sonder aan raaden van sommige vrienden) een gans verhaal van het gepasseerde voor de werelt te doen blyken, op dat ik my door desen eenmaal, en aan alle soude moogen verantwoorden, en een blyk van 't voornaamste gepasseerde, dat ter saake dient te geven, op dat ik soude mogen toesien, dat ik niet te onrecht gelastert worde, daartoe deel ik dan voor eerst aan U meede de Proceduuren, soo als onse gemeentens, eerst tegen myn hebben geprocedeert, uyt een suyver origineel afschrift, ten tweeden dan noch de wysen van het gewesene Vonnis, door de Leeraaren met de disputatie bewyzen, en contra bewyzen, so als deselve zyn voorgevallen en myn aanmerkingen, op sommige saaken, hoe gelukkig of ongelukkig, ik myn gevoelen heb verdedicht, en ofte ik daar door verdient hebbe, op sulc een wyse getaxseert te zyn, als ik getaxseert ben, daar van heb ik liever, dat een ander het oordeel velt dan ik selver, op dat ik geen eygen roem, dat geen wys mans werk is, soude moogewegh draagen, doch onder tusschen moet ik aan U E. Leefer, tot myn leed wesen bekend maaken, dat alle deese verhalen, uyt genoomen de stemmen der broeders, soo als sy over en weer over sijn verhandelt, alleen maar uyt een vaste onthoudinge van de memorie sijn ter needer gestelt, want onder de verhandelingen wierde geen notelen gehouden, also ik daar de laatste maal nog pen nog int en sag, so dat niet alleen de woorden, maar ook niet de saken, hoe gewigtig dat sy sijn, aangetekent, soo dat wanneer als iemand dit ontkent, en dat ik hier in liege, gelyk alser lichtelyk veelen onder ons sullen zyn, die sullen seggen, dat ik het uyt geen autentyke Kerk-boek myn seggen kan bevestigen, also daar ligtelik onder ons in genen deele een is; Ik wil ook om dat het memorie werk is, niet seker getuygen, dat myn pen hier ofte daar in de nette bewoordinge, soo als sy over en weer sijn gesproken, geen faal greep soude hebben, om dat het zelve niet wel anders kan zyn, daar en boven is ook wel geschiet, na de maal dat zy vier mannen, teegen my te velde quamen, en malkanderen met reeden onder stutten, gelyk als men seid, *dat den eenen niet weet, dat weet den anderen*, den enen met sommige omstandigheden, die tot het wesen van de saak so feer niet en dede, de selve op die wys sogt te onder stutten, dat van ymant die het selve wil na schryven, als 't geschiet is, so het niet kan geschiedē om dat ymant sijn memorie in het na schryven of te na seggen, geen mondelyk opschryven is, maar de saken so veel als sy sijn voorgevallen, en aan weerkanten bedisputeert, daar van durf ik seggen sonder roem, dat zy aan weerkanten in haren volle kraght staan, altoos ik ben daar in, soo ver als ik myn memorie, dat Godt my tot lof zyns naams gegeven heeft, magh toe vertrouwen, verseekert, dogh of te ymant die het behoort heeft, ofte dese Leeraars zelve anders mogte oordeelen, en dat de bewyzen en saken, sodanig zyn geschikt en gestelt, dat ik meester van 't Sijl ben en dat ik daar in trouwelooselik gehandelt heb, ik begeer niet anders dan dat zy op die manier sulks aantoonen als ik gedaan heb, want anders kan het selve geen ingressi by my hebben, maar dan moeten die sulks meede onderneemt weeten, dat het met haar meede per memorie is berustende geweest, en daar sy dan nu seggen, dat ik haar bewyzen klyneer, en myne verheffen, hebbe ik, wanneer als sulks moghte volgens pretensie bewesen te zyn, dan wederom het zelve recht,

om

Aanspraak aan den Leeser.

om op haar pretensie weder pretensie te maaken, doch soo yemant my, en meer andere neffens my, kan overtuygen, hy verdient dien Christelyken Naam, dat hy het verdoolde te recht heeft gebraght, en soo iemant meene, dat ik hier met dit myn doen, de christelyke zeeden-les te buyten ging, en myn tongh niet wel bewaarde, en dat het geenins met myn Christelyke weerloosheyt over een quam, sulck werk als ik hier doe te practiseeren, gelyk alsoo lichtelyk onder onse Societeyt van sulken oordeel wel fullen zijn, wel togh die soo van gedaghten bent, beschuldig my niet te zeer, ofte zie eens wie dat gy neffens my beschuldigt, 't is dien grooten Amsterdamsen Leeraar, Harmen Reyntjes, die de selfde rol heeft gespeelt, die ik doe, wanneer alshy in diergelyke ongeval was, meede van zyn dienst gedeporteert is in zyne gemeente, en is myn werk ruw en onbeschaaft, wel ik sal lichtelik als het de noodt vereifcht op het voorbeeld van dese Leeraar, daar een nader onderrigtinge by doen, dit segh ik niet dat ik die man sijn werk in die tyd van hem gedaan, soude verachten, want dan veraghte ik ook het myne, maar om het myne te rechtveerdige door het zyne, om dat wy gelyk werk doende, ook gelyke loon verdiene, oordeelt dan alles in bescheydenheyt. Vaar wel.

Den 25. van Bloeymaant, 1698.

Eenvou-

Eenvoudig Verhaal

Van de Proceduuren gepleeght, in de Waaterlandse
Doopsgefinde Gemeentens tot

WORMER en J I S P,

Over het doen ophouden van een haarer Leeraaren in zijn Predikdienst, door een gepretendeert besluyt genomen, op den
2. April 1698. van de vier gemelde Leeraaren.

Wanneer als dan de onlusten / (dooz eenige sterk bypbende) soo groot wierden / datse haar uyt de Predikatie onthielde / als ik soude Prediken / so wezden de Dienaaren te rade / om tegen my te Proceedeeren / vooz het recht van haare Gemeente : want het waaren Mannen van aansien / in de gemeente die haar met alle kragt / teegen my op maakten / eenige Mannen uyt onse Broederen / de welke dooz haar spreken groote hoop gaven / om meede tot Leeraaren haar te laten gebuyken / en al by tyd en wyle / haar daar toe lieten gebuyken / Mannen die soo teegen my ingenomen waren / met partyschap / dat myn Collega seide, dat wanneer als se wiste, dat ik Leeraar soude blyven, haar niet meede tot het gebruyk van het Avondmaal soude willen begeeven. Ja mannen die opentlyk seide / dat soo lang als ik in dit geboelen stonde / haar tot de predikdienst niet wilde laten gebuyken / als een van de Leeraars die my gebonnist heeft getuygde / en in deese geleegentheyt / soo begeben haar de dienaren op den 8 Decemb. 1697. in de saak dooz de meerderheid stemmen / dat het recht van onse gemeenten is te beplekten / een dag op de welke ik vooz de laatste maal van dat jaar op een Sondag / buyten mocht leeren / soo niet wistense dat te mikken op dat soo het schijnt / sy de handen rupm soude hebben / om al van my te seggen wat zy wilde / 't was ook haar vooz nemen niet om als schuldenaar / my vooz haar bierschaar te laten verantwoozden / maar soude soo het schijnt / dooz het swaart van kerkelike heerschap sonder by wesen / het hooft van my af geslagen hebben / ten waare dat ik van twee goede bzienden / uyt de dienaarschap / die noch soo het schijnt / de

de ongerijmtheid van sulck doen sagen/des **Saturdag** tegē den middag gelwaarschout wierde / dat dit haar booz neemen was / dat liet ik die van **Knollendam** weeten / dat ik haar niet en soude koomen te bedienen / en verboegde my doe in de **Predicatie** / sonder het weeten van de andere dienaren / niet met een booz neemen om my te flatteeren booz de gemeenten / ofte my daar dooz te behouden / maar upt oorzake dat ik wel wist / dat myn geboelen van veele niet wel verstaan wierde / en onder haar seer haatelyk gemaakt wierde en dat het dan aan **Partpe** hare dispositie stont / my met sulke lasteringe te beswaren als sy selver wilde / upt dien oorzake / achte ik myn presentie noodig / hoe seer daar andere op smaalde / dat het teegen alle rechte aanliep. De **Predicatie** gedaan zynde/en de broeders vertoebende op't verzoek van den **Prediker** / soo deede myn **Collega** de volgende aanspraak / aan de selve in deese **Form**: „ **Waarde Broeders** de oorzake van uw vertoeven „ is alsoo de buurt-ceel van dit **Jaar** meest ten eynde gelooopen is / en de tyd is „ om een nieuwt te maaken/oste wy de vriend **Banningh** daar wederom op sul- „ len stellen of te niet / also ten opfichte van sijn bewuste geboelen / eenige „ swaartigheeden werde gemaakt / want den eenen / als hy predikt / gaater „ ongesticht van daan/de tweede komt 'er om wat nieuwt te hooren / de derde „ blyft 'er van daan/en daarom soude de **Dienaars** 't **Abbijs** van de **Broeders** „ wel begeeren/hoe sy haar met de vriend **Banningh** sullen gedraagen/alsoo de „ **Dienaaren** die last niet gaaren / alleen op haar durven neemen / maar ver- „ soecken daarom nu/dat pder **Broeder** sijn stem soude gelieven te geven / op „ dat sy daar na haar soude mogen gedragen. **Ik** ober soodanigen vergalden aanspraak van myn onpartydige **Collega** / so hy boozgeeft / niet wel te bzedden sijnde / nam de bymoedigheyt na een wepnig vertoevens / het myne „ in dese **Forma** daar neffens te voegen / met verlos waarde **Broederen** / de „ tegenwoozdigheyt van mijn **Persoon** / en het openen van mijn mondt en moet „ gy niet gedencken / dat soude geschieden om **H** van **H** oordeel af te schyken „ dat sy verre / maar alleen om **H** tot een boozsichtigh oordeel te recomman- „ den / en alle valsche lasteringen van mijn **Persoon** te weeten / en daar toe „ soude ik oordeelen / dat het noodigh was / dat de **Vrient Jan Lammertz**. „ mijn geboelen aan **H** alle eens boozdoegh / op dat gy soud moogen weeten / „ waar ober dat gy oordeelen moet / alsoo ik van gedachte ben / dat 'er veele „ sijn die mijn geboelen niet en verstaan / en daarom dooz onkunde / licht een „ verkeert oordeel soude bellen / want ik oordeel het billick te zijn / dat wanneer „ als men oordeelen sal / dat men dan weete waar ober men oordeelen moet / „ daar op antwoorde mijn **Collega** / ik en denck niet dat 'er pman van **H** ge- „ boelen onkundigh sal zijn / alsoo sy sulckx niet alleen dooz het gerugt / „ maar ook upt **H**we **Predicatie** wel hebben verstaan / en dat hier booz te draa- „ gen / soude te veel tijts verespischen ; **Ja** seide daar op een **Broeder** / doen gy „ laast ober den 139. **Psalm** sprack : hebt gy wel te kennen gege- „ ben / wat dat van **H** verstant is / want indien dat **Godt** ober al tegenwooz- „ dig is / wat behoefde dan **Christo** ten **Heemel** op te varen tot sijn **Vader** / dan „ konde hy hier wel gebleven hebben / en dan was het niet noodigh / dat hy op
boer

voer. Siet eens hoe dat dese beschuldinge klemmt / en of deese getuyge wel soo krachtigh is / dan die / die eenmaal teegen onsen Heere ingeworpen wierde / hy heeft geseyt, breek desen Tempel, maar hy was maar een / doch daar op antwoorde ik maar alleen / dat indien wy Godt alleen als Godt quamen aan te merken / dat hy dan oock onberispdelyck ober al tegenwoordigh most sijn / gelijk het van veele daarom oock soo verstaan word / en dat men Christus sitten aan de Rechterhand sijns Vaders in den Hemel / niet na een eygentlyke manier / maar na een verheerlijkte Staat most verstaan worden. Daar op het seggen van mijn Collega / uyt mijn Predicke en kunnen sy het niet hebben / alsoo ik mijn gevoelen daar ik nu in staan / nooyt op Stoel heb geopent; en aangande het algemene gerugt daar van / behoorde hy wel te weten / dat soo een gewichtigh stuk als daar is / het verwerpen van een Leeraar niet behoorde daar op gebout te werden / alsoo dat hoore seggen veeltijts liegt en dat ik wel bevont ja meer als een maal bevonden hadde / hoe divers en verheert dat'er van mijn gevoelen gesproken wierd / en hoe schandelyck dat het van die geene daar ik wel mede gesproocken hadde / verdraapt wierd; men roept Banningh die stelt de reeden boven de Schyft / en verdraapt de Schyft / daar se van Dupbel en van Engel spreekt: Ja hy geloof niet dat'er Engelen en Dupbels zijn / maar soo sy daar op boude / dat zy dan verheerde gedachten van mijn hadden / en op een quaat sondament soude bouwen / alsoo ik de Schyft quam te geloven: Ja dat ik de Schyft tot mijn eenigste reegelmaat nam / om die dooz een gesonde redeneeringh wel te verstaan / wanneer als van Engel ofte Dupbel sprack / soo dat ons verschil niet en is met de Heilige Schyft / dat ik daar soude tegen aan gaan / wanneer als sy van Engel ofte Dupbel spreekt / maar wat sy daar dooz verstonit / en soo hebben wy het verschil niet ober de woorden / maar ober het verklaren der H. Schyft / en daarom sagh ik wel garen / dat het aan haar alle eens moght voorgezagen worden / en dat sy geensints behoefde te denicken / dat ik mijn gevoelen soude versacken / ofte een ander dyaap geven / maar dat ik dat geen dat zy wel van mij quamen te sprecken / oock wel soude toestaan / maar alleen het quade bestraffen / oordeelde dan de Gemeenten / dat ik niet wederom op de Beurt-Ceedel moght koomen / ik wilde het verdragen / als sy mij maar op een wettelycke wyse soghte van mijn dienst soo te doen ophouden / wel seide daar op een Dienaar Dirck Wilsz. Mooleenaar / dat moet soo sijn / om dat men siet dat die van de Kerck ons daar in zyn voorgegaan in de saak van Doctor Becker / ik seide dat dit voorval niet te pas en quam / alsoo veele oordeelde / dat Becker niet dooz kracht van reeden en wettige proceduren was gedeposteert / maar met geweld / dat indien sy mij dan oock met geweld van Stoel wilde stooten / dat ick dan moste glien / een ander Dienaar Dirck Dircksz. seide / dat ik van haar en mijn eenmaal aangenoomen gronden afweeck / waar op ik seide / dat ik niet en wist / dat mij oopt een besonder Artijcul van Engel of Dupbel was voorgehouden / en dat ik't is waar van haar en by mijn eertijts vastgestelde gronden af weeck / maar nogtans niet van de waarheyt af weeck / en konde dat van haar niet ver-

berdzagen worden / soo moeste sy niet my doen na haar wel gevallen / men
 seide my / alhoewel beele mijn gronden wel wisten / indien ik begeerde / dat
 mijn gronden aan pder Broeder moght bekend sijn / dat ik dan mijn gevoelen
 most in schrift stellen / op dat daar upt souden moogen geoordeelt worden /
 en ik daar op / dat ik sulks wel soude gedaan hebben / indien dat sy het op
 my versoght hadden / maar dat ik nu hier sijnde / daar sy van pder Broe-
 der haar stem quamen te begeeren / sulks dooz de korthet van de tijt niet konde
 doen / en dat sy daar om my moste getwaarschoutwt hebben / als sy dit in hui sin
 hadde / maar dat niet gedaan zijnde / en sy niet de proceduren wilde voortgaan /
 het dan immers de billikheit selver quam te verespffen ; dat sy reeden van mijn
 gevoelen gaben / en van de ongerpinthept deffels ; wiert het qualijk bebou-
 den / dat ik als dan niet op de buert seidel behoef den gesteld te worden : maar
 het was al te vergeefs / en merkt eens hoe noodich dat het soude geweest heb-
 ben / want ik onderstont het eens / ommer een proef ofte neemen / en vragde
 aan een Broeder / die sijn stem hadde overgeven / en die noch bezre van de ge-
 ringste in verstant niet was / (hy was 'er een / daar ik noyt niet in gesprek ware
 geweest / gelijk alser sodanige veel waren / en die het al van hooren seggen had-
 de) of hy wel wist waar over dat hy nu gestemt hadde / maar de Maan sloegh se
 verbaazliki mi / dat indien ik soo bestaan hadde / als hy meende dat ik deede / so
 was 't seer slegt (want het was al wederom de reede boven de schrift / en de
 schrift berdzaepe / daarse van Engel ofte dupbel sprak / en by gebolg noch
 Engel ofte dupbel geloofde / soo dat hy meende dat ik teegen de schrift aan-
 gingh / daar het de verstandigen bekend is / dat het maar is tegen haar gedag-
 ten / die sy meenen upt de schrift gesmeedt te hebben) eventwel hy bekende / dat
 hy daar gestemt hadde / dat ik most na sijn oordeel continueren / siet hoe nodig
 was het geweest / dat se my wel ondersoght hadden / op dat daar na niet soude
 mogen geseyt worden / dat ik onberhoort / en mijn gevoelen niet wel verstaen /
 echter gecondemneert was / gelijk alser alwaren / die daarom wegh gingen /
 om dat sy eerst reeden van beschuldighingh worde hebben. Maar wat sal ik seg-
 gen / het schijnt my soo toe / dat die geenen die te voren niet my streden / om
 de dupbel in de werelt te houden / by haar selve so 't scheen overtuyghet
 zijn geweest / dat haar werken quaadt waren / om dat se so openbaar in het
 licht niet wilde gesien worden / en also de Broeders lieber in die dupsteren kap /
 so 't algemeen begrip van mijn gevoelen was / wilden gelaten hebben / als haar
 waardigheyt daar aan te waagen / want sy hebben wel voorgegeven / dat
 ik dooz mijn spreken / daar ik niet en epste / dan dat sy my de dwaaling so
 ik se hadde mogten aanwijfen / veelen op die tijt upt haar ryk heb getrokken /
 en die anders quamen te stemmen / als sy van gedachten waaten / dat se zou-
 de gedaan hebben / indien dat het soo is / het moet zijn / dat die Broederen de
 ongerpinthept van haar doen gesien hebben / en dat ik niet en schroomde haar
 dat te pypfen / maar hoe ongelukighg ofte gelukighg dat se haare oogmerk
 hebbe berijkt / dooz al haar poogen / dat laat ik aan een onpartydigh oordeel :
 Indien dat het hadde gegaan op een wettelike wijze / soo als alle twist sa-
 ken ofte verschillen volgens de wijze van het recht / onser gemeenten moet be-
 slecht

sticht worde / mocht het geschiede door de meerderheit der stemmen van de Broeders / endit heb ik bebonden te zijn / volgens het origineel geschrift / soo als het van de Dienaars is aan getekent / van pder Broeder die hoor en tegen gestemt heeft:

Jan Jacobsz. Mol stil sitte
 Gerrit Avontuur hoore Preeke
 * Dirk Banningh stil sitte
 Marten Tromp stil sitte
 Claas Olleferts wil hoore Preeke
 Marten Dirksz. van blyve
 Claas Schellevis stil sitte
 Pieter Janz. stil sitte
 Louweres Janz. van Preeke
 Jacob Stoffelsz. van Preeke
 Marten Symensz. van Preeke
 Baart Janz. Meent, voor de gemeen-
 te heft van te rusten, maar wil hem
 draage.
 Symon Pietersz. Kock stil sitte
 Cooperflager hoore Preeke
 Adam Cornelisz. hoore Preeke
 Claas Claasz. Preeke
 Willem Janz. Preeke
 Jan Dirksz. Preeke
 Willem Adamsz. Preeke
 Michiel Jacobsz. sal stil sitte en hoore
 Preeke
 Pieter Mol, sal meede geen opstaake-
 lingh maaken, soo hy niet Preekt,
 dogh wil hem ook wel hoore Preeke.

Garment Roch niet te dalden
 Dirk de Gorter niet te dalden
 Cornelis Pietersz. Koeckis van ruste
 Cornelis Borius niet Preeke, dok on-
 begnaam tot Preeke
 Cornelis Dirksz. niet Preeke
 Jan Schellevis af met Preeke
 Garment Symensz. af
 Maarten Mol seit van te rusten
 Pieter Cornelisz. niet Preeke in geen
 deelen
 Jacob Symensz. van af
 Dirk Dirksz. van ruste
 Dirk Arisz. van ruste
 Cornelis Veeken ruste
 Cornelis Gerritsz. van niet te Preeke.

* Dese stem is door misverstandt hoor stil sitte aangetekent / alsoo hy my gaarn wilde hooren / maar stil sitte konde / als het anders mocht verstaan worde / dogh om geen eygen baadt te soeken / sullen wy hem hoor stil sitten laten passeren.

Mijn Collega. Jan Lambertsz. Kadt, seyde

Om de algemeene rust te bewaren soude het beter wesen meen ik te rusten / maar onder de meerderheid van stemmen sal ik mijn be-
 geven / begeerense hem te houden / ik sal swygen / en geen opstaa-
 helingh maaken / in desen blyvende.

Indien dat het selve nu volgens het recht van de Gemeenten soude gaan

gaan / soo oordeelde beele Broeders neffens my / dat het bonnis over my behoorde gestreeken te worden / na upt wijsinge van des selfs stemmen / maar neen / daar wierde twee clausule geworpen van partje / waar dooz het daar op niet konde boozt gaan / de eerste was over de gedachte stemmen selver / en dat op die geen die nuw sijn booz gekomen / onder de benaminge van Baart Jan Pieter Mol / en Jan Lambertsz. Kadt / en de eerste / en laaste wel besonder oordeelden partje / dat de selve booz haar waren / upt dien hoofde / om dat haar sustenie ware / dat het wel best booz de rust van de gemeenten soude zijn / dat ik ruste / maar ik / en die het met my hielde / ja self die geen die onpartydigh waren / oordeelde ter contrarie / dat het notooz was / dat de rust van de gemeenten most afgelept worden upt de meerderheyt van personen / en dat daarom haar oordeel wat rust / ofte onrust soude zijn / daar in niet te pas en quam / en dat sy geen meerder recht en hadde dan pder Broeder particulier daar hadde / en dat daarom pder stem most geoordeelt worden / booz soo veel als sy het selve booz hem selve quam te verstaen / nu die waren sodanig dat sy my wilde verdragen / als het de meerderheyt soo verstonde / doch si heb soo meenigmaal tegen haar geseyt / datse over de stemmen niet behoeft te haarkloven / en te twiste / nademaal de menschen noch leesden / en dat sy maar hadde te vzen / hoe dat sy het selve verstonde / en dan was het upt / en daar en durfden se niet aan / ofte ten minste en is niet gedaan / doch het lust my de stemme / soo alse veel neffens mijn geoordeelt hebben / datse behoorden opgenomen te werden / aan uwo nader booz te stellen / en aan het onpartydig oordeel / met vergelijkinge van het andere so te laten / en die geen die uwo sijn booz gekomen alles onder de uptzucht van stilsette / booz stil sitters laten passeren / om dat sulks soo veel te seggen is / als dat sy haar in de zaak niet be-moepen maar te vzen zijn souden / so als het booz andere soude mogen gebonden worden / doch die geen die bekiekinge maaken / hebben haar booz Breeke / ofte niet Breeke uptgedrukt.

Deze Broeders lagen geern, dat
ik mogt in dienst blyven.

Deze Broeders waaren my
tegen.

Broeders.

- 1 Gerrit Janz. Avontuur
- 2 Marten Dirksz.
- 3 Claas Ollefertsz.
- 4 Louweris Janz.
- 5 Jacob Stoffelsz.
- 6 Marten Symensz.
- 7 Baart Janz. Jonker,
- 8 Arent Kooperslager,
- 9 Adam Cornelisz.
- 10 Claas Claasz.
- 11 Willem Janz.

Broeders,

- 1 Garment Roos.
- 2 Dirk de Gorter,
- 3 Cornelis Pieterfz. Kockis,
- 4 Cornelis Dirksz. Borius,
- 5 Cornelis Dirksz. Roos,
- 6 Jan Cornelisz. Schellevis,
- 7 Garment Symensz.
- 8 Marten Janz. Mol,
- 9 Pieter Cornelisz.
- 10 Jacob Symensz.

12 Jan Dirksz. Roes.

Dienaars.

13 Willem Adamsz.

14 Michiel Jacobsz.

15 Pieter Mol,

Leeraar.

16 Jan Lambertsz. Kadt, onder de
meerderheyt van stemmen.

Dienaars.

11 Dirk Dirksz.

12 Dirk Arisz. Molenaar,

13 Cornelis Gerritsz. van endt,

14 Cornelis Frederiksz. Bakket,

Ik sal daar niet meerder van seggen / maar door bergelykingh van het
origineel geschrift aan uw oordeel laten / en tot de tweede clausule over gaan /
die dan hier in bestont : dat Partye / by die Broederen omgingen de welke daar
niet pzeesent waaren geweest / gelyk alser soodaanige ordinaar wel zyn) en
daar van de stemmen op naamen / hoe dat zy 't verstonde / dit doen was by my
en anderen verdacht / eerst / om dat het strept teegen de order van de gemeen-
ten / dat een absente Broeder / een stem soude hebben en ten tweeden dat zy
als sijnde partye / die van haar versogten / en ten derde wierde dit vermoeden in
ons vermeerderd / om dat ik van haar dikwils heb versogt / dat se ons die stem-
men eens soude vertoonen / hoe het daar meede geleggen was / maar die en is
noopt aan ons geworpen / en so lang als ons sulks niet getoont wierde / konde
het van my als ik gedacht / dat een leugen geest volgens haar verstandt van
bupten op haar kon werken / niet geloofd worden / ook hield ik my maar aan
het regt / van onse gemeente en aan die pzeesent waren geweest / en seide dat sy de
selve mochten getwaarschout hebben / als sy sulks in 't sin hadde / op dat het
alhier niet meerder ozdentelikhelyt / en weeten schap hadde moogen toegaan / en
dat wanneer als sy de absente stemmen begeerde te hebben / dat zy se dan publikt
moste op genomen hebben / vooz de gansche Dienaarschap / ja ik heb haar
wel gepzeesenteert / dat hoe wel ik het niet gehouden was te doen / dat indien zy
ander maal een generaale stemminge wilde beleggen / dat zy sulks konde doen /
maar niet minder dan dit / en soo nam de twist al vast handt overhandt toe /
men weerde my tegen de order van de Gemeenten van de Predick dienst / daar
ik onder tusschen op de bupten plaatse gingh leeren / eenige Broeders die de
ongerpmtheden sagen / bleven daarom te eenemaal upt gehooz / ja de haadt
van sommigen Dienaars was soo groot / dat se het volk liever onbedient wilde
laate gaan / upt de vergader plaats dan my daar toe te versoeken / alhoe-
wel ik daar pzeesent was / se moet nu niet verwonderen / daar ik pzetendeere /
het regt van de Gemeente te hebben / hoe dat het nochtans soo onozdent-
lik toe gingh / also ik mijn recht niet met geweld te mainteneeren socht /
maar het geschiede upt vreedlieventheyt / om dat wy wel sagen dat het niet
en soude konnen geschiet hebben / dan met de grooste ongerustheyt / ja tot
scheit

scheurens toe/ want seer sterk warense pberende/ onder alle dese strubbelingen. En om tot geen verwijderinge te vervallen / wierde dooz de Diemaars / en sommigen / ja ik mach wel veel Broeders seggen beslooten dat se soude de saak aan vier voornamste Leraaren van onse gesinden / verblipen / en soo die de saak upt vonden / soude het gearesteert blyben / daar lagh het doen wederom overhoop / die van mijn zijde / om de zaak ten eynden te brengen / en tot de vzeede en eendracht te geraaken / wilde het te eenemaal aan die mannen laten verblipen / maar sy upt vzeese / dat diemannen my ver schoonen mochte / hoe wel datse geslaagen partje van mijn geboelen waren / wilde dit echter nochtans niet waagen / sy lieden wilde de mannen wel hooren / maar haar oordeel by houden / want die vlees tot synnen arm stelt / seide Marten Jansz. Mol / eens tegens my / die wort bedrogen / ja hem docht dat hy wel ver sekerst was / dat die mannen my soude verworpen / maar nochtans wilde hy'er het niet aan verblipen / andere wederom seiden / sienwe niet hoe dat het met de Prekers gaadt / soeken se malkanderen niet te verdragen / en daarom sy sullen over ons niet heersen / 't worde haar ver schepden maal aan gepresenteert / dat zy het bestemde der Broeders niet souden inhouden / maar proberen ofse met dit volgende ontwerp te vzeede waren ! men kon tot geen besluit komē / tot dat eyndelick sommige Broederen / doese sagen dat het zoo al slaapende zoude dooz gaan / dat partje niet anders scheenen te begeren als het nu was / selfs hebben onderstaan om met een geschijft om te gaan ; en te sien ofse de meerderheyt van de Broeders om de vzeede te bekoomen / niet tot dit geseyde ontwerp geneegen waren.

„ Welk geschijft aldus luyde ; de Broeders tot Wozmer en Jisp / sy hemmelick / dat daar eenige sijn / die geen geneegentheyt en hebben tot gehooz te komen / soo lang daar sulck een oproer in de Gemeenten is / en daarom van herte soude wenschen / dat die saak haastelick in der minne moghte by geleght worden / op de geboeggelijckste manniere / en dat ook gaaren dooz oordeel van eenige wijse mannen / 't zy dan de zaak van Jacob Pieterz. Banningh , tot nadeel ofse tot voordeel komt upt te vallen / te weete dat hy te eenemaal van sijn dienst werde gedeposteert ofse te volle werde aangemen / want soo langh de zaak dus oproerigh staadt / staadt de selve maar tot verwijderingen / soo is dan 't verzoek van de vzienden / die tot de vzeede geneegen sijn / want jaaght de vzeede na / sonder welke niemant de Heere zien zal / seide den Apostel Paulus / die hier dan meede is toe genegen. „ Bellesd haar naam dan hier onder aan te tekenen / want het wort alleggedaan op hoop van de Gemeene rust.

Du waarenden wel negen - en - festig die al teekende / tegen achtien die niet en teekende / en dese aen biedinge niet aan en naamen / en daar onder mijn Cordaate en onpartydige Collega / Jan Lambertsz. Kade , hoe geneegen dat hy ook anders was dooz eygen handt schijft te betuygen / om hem onder de meerderheyt van stemmen te begeben.

Als het my te vooren quam / en gebzocht wierde / gelijck hooz dese wel meer

meer aan my gebzaagt was / ofte ik op het oordeel van de mannen wel aan wilde / heb alcht tot antwoort gegebē / dat ik geensins tegen het gemeen aan en wilde / dat ik alcht geneegen was / my tot die middelen / die tot rust van de Gemeente wierde aangeleid / te begeben / soo verre als ik de selve met een goede gemoedt behoudens de waarheyt konde achter volgen / dat daarom sy Gemeenten van de welke dat ik af hingh / geneegen zijnde / sulke mannen tot haar Competente rechters te neemen / ik dan wel most / en ook wel wilde / my daar na voegen / als de Procéduren maar wettelik gingen / konde die mannen / dan my onderechte dat ik dwaalde / ik soude mijn gaarn laten onderechte / soose oordeelde / dat mijn gevoelen soo schaadelik was / dat het by geen Leeraar moght geplaatst zyn / ik en souden niet verder koomen / dan my de Gemeenten toe liedt / en dat het al ten arghsten genoomen / ik dan maar onthest soude worde / van een moepelicken arbept / die my meerder de leeden morde / dan de beurs volmaakte / en dat ik dan mijn gemoedt konde quiten / wanneer alsoe my van mijn dienst t'zj wettelik / ofte onwettelik quamen afte setten.

Onder dese oneenigheden wierde dan eyndelik beslooten / dat vijf mannen soude koomen / op den 2 April / (want soo lang duurde de haspelingh / en noch waarsenfe het over de wijse hoe niet eens tot Wisp / in het Predikhuys) te weeten / Engel Arentsz. van Dorregeest, Dirk Symensz. Moerejaan, Harmanus schijn. Harmen Reyntjes, Louweris Jansz. Louwen, alle Leeraars der Doopgesinde Gemeentens. De tijt aanstaande zijnde wierde / de Broeders des 8 Abonts vooz de gestelde tijt gewaarschoutot / om des 8 Morgens te 8 / a 9. uren / ter beraanden plaas te Compareeren / dat geschiede / sijn gekoomen twee van de gedachte Leeraars / omtrent te 10. uren / te weeten / Engel Arentsz. van Dorregeest, en Louweris Jansz. Louwen, die met een beschept meede bzaght / dat Dirk Symensz. Moerejaan, niet en konde koomen / dooz nootwendige ongelegentheeden.

De andere twee die van Amsterdam mosten koomen bleeben / om dat windt en stroom haar niet savorabel was / noch al vertoeben / en op dat het de Broeders niet te verdrietigh soude vallen / soo wierde / door die vrienden met de Dienaars overleyt, ofte het niet best souden zyn, dat men de Broeders voor een tijt liet scheyde, en dat men de saak tusschen my, en de Dienaars eerst socht afte handelen, en daar na het maar aan de Broeders openbaere, en dat het niet heel oorbaar was, de saak soo publik te bedisputeeren, en my daer op binnen in de Dienaars kamer getoepen hebbende / ende gebzaagt sijnde / wat my daar van dogh: / gaf tot antwoort / dat my de saak indferent was / als zj wilde de saak publik vooz de Broeders verhandelen / dat ik my daer na soude vorgen / doch soo sy het contrarie best oordeelde / dat ik diergelijk soude doen / en om dat zj de zaake met haar twee niet geneegen scheenen te verhandelen / en het dan om niet te verdrietigh vooz de Broeders te zyn / het niet onordentelik was de selve vooz een tijt te schepden / welke Engel Arentsz. bevestigde / eenmaal tot uytgeest alsoo meerde geschiet et zyn / daarop wierde dan vooz Engel Arentsz. in dese forma / de volgende aanspraak gedaant.

Waar

„ Waarde Broederen/ 't is waar/ wy zijn hier gekoomen/ op het verzoek
 „ van de Dienaaren/ om de saak tusschen H. A. en Jacob Pieterz. Banningh,
 „ in questie zijnde te sleghten/ soo veel mogelijk is/ maar alsoo wy daar
 „ toe tegenwoordigh maar met ons tweeën zijn/ ende bziemt Moerejaan,
 „ dooz seker voorbal aan zijn Wyf/ niet kon koomen/ en noch andere
 „ bzienden van Amsterdam verwaght worden/ dat lichtelik noch al wat sal
 „ vertoeven/ en alsoo wy van gedachten zijn/ de saak met de Dienaaren/
 „ en de bziendt Banningh, die de zelve ook wel besonder aangaat/ te verhan-
 „ delen/ en dan gedenke daar van/ aan de Broederen rapport te doen/ soo
 „ sal daar toe al bzi wat tijt verbyt worden/ en op dat het de Broederen niet
 „ te veel soude mooge verbzieten/ dooz het langh wijligh waghten/ soo wille
 „ wy te kenne geven/ dat een yder die geneegen is na hups te gaan/ en on-
 „ der tusschen syn werk te doen/ sulx magh doen/ en dan te twee a bzie
 „ uuren weder te koomen/ alsoo wy gedenken/ datter soo veel tijt wel sal
 „ toe bezeyft worden/ eer de zaak dooz de Broederen kan koomen/ doch die
 „ onder tusschen geneegen moght zijn te blyben/ kan ook wel blyben/ wy
 „ geven het een yder in zijn keur: daar op vertrokken de Broederen.

En wy bleeven dien tijt by malkanderen soettelik discoererende tot de mid-
 dagh/ van ontrent 12 uuren/ wanneer als de gedachte bzienden van Amster-
 dam quamen/ die gekoomen zijnde/ na een weinigh vertoeven/ wierde ik
 uyt gecommandeerd/ en 30 mannen/ met de Dienaars/ onder het houde
 van het middachmael/ ofte lichtelik booz sommige oghen onbijdt vertoesde
 by malkanderen/ tot ontrent een uur/ wanneer als ik wederom by haar
 gecommandeert wierde/ gekoomen zijnde/ wierde onder Engel Arentsz. en
 Harmanus Schijn, een weynigh gecomplementeert, wie het woort soude
 teegen my voeren/ 't welk Harmanus Schijn, dan in deser manniere be-
 gon.

Om dan een begin te maaken/ in de bzeese des Heeren/ terwijl de tijt te
 niet passeert/ soo seggense van uw bziend Banningh, dat gy soude ontkennen
 soo goede als quade Geesten/ des selfs werksaamheyt/ en ook de opstandin-
 ge der dooden/ is dat soo by uw.

Jacob Banningh, dat ik soude ontkennen/ ofte ontkent hebben/ datter
 noch goede noch quade Geesten zoude zijn/ ofte des selfs werkinge/ en heb
 ik noot in gedachten gehad/ en ook geensins de opstandige der dooden/ en
 daarom als partje dat van my segge/ soo wensse ik wel/ datse my dat
 senebeweesen.

Harmanus Schijn, wat dan geloof je/ dat'er goede en quade Geesten
 zijn/ behalven en buyten de Ziele van menschen/ die konnen werken.

Jacob Banningh, niet geloofst ofte ontkennen (daar heb ik my eben veel
 over te verklaaren) maar ik seg/ en heb alcht geseit/ dat ik het niet en weedt/
 daarom en ontken ik het niet/ H. A. weedt/ die in soo een Stadt woont/
 daar die sweebende ver schillen ten heedigen daage in swangh gaan/ hoe het
 daar meede gaat.

Harmanus Schijn, maar bziendt Banningh, ik bid uw laat ons soo
 over

ober de woorden niet haar klooven / maar malkander sien dupdelik te verstaan / want anders sullenwe onmoogelik / daar niet kunnen dooz koomen / **H. E.** moet uw resolut verklaren.

Jacob Banningh, soo wil ik gaaren / maar **H. E.** weed wel / dat die iets ontkent / ook reeden van sijn ontkennigh moet geven / en dat een ontkennigh onderstelt / een absolute onmoogelikheyt; maar ter contrarie / heb ik altijt / en doe het noch / bewijs geboordert van die geen en die seide / datser waaren / doch dat is my tot noch toe so niet booz gekomen / dat ik het kon aanneemen / kan **H. E.** dat nu doen / soo wil ik sulks gaarn hooren / en dan ook met een aanneemen / dat sodanige Geesten kunnen werken / maar eerst moet getoont worden / dat de selve van de Schepper sijn boozt gebzaght.

Harmanus Schijn, dan geloofje datser kunnen sijn / dat is / datter geen onmoogelikheyt soude in sijn / datser waaren van de Schepper boozt gebzaght. Jacob Banningh, ik wil de moogelikheit niet betwiste / want soo konder wel dupsent Schepselen sijn boozt gebzaght / die my niet bekent / en waaren.

Harmanus Schijn, dat Godt Geesten heeft boozt gebzaght / dat is seker / want dat bebinden wy aan onse Ziele / die geloofd ghy immers meede / dat een Geest is.

Engel Arentsz. en op dat ik als 't u belieft / dit daar tusschen inboege / wat reeden soude daar dan sijn / om vermoedelik te twijselen / dat Godt noch geen andere Geesten tot groot makinge van sijn eer / beneffens die van de menschen zoude gemaakt hebben / die meede op de stof soude kunnen werken alsoo wel als onse Ziel / die een Geest zijnde kan werken op haar lichaam / ik booz my / en kan niet zien / hoe met eenig fondament in ymands gedachten kan koomen / sulks niet te weten / daar wy soo klaare saak aan ons self bebinden.

Jacob Banningh, dat Godt Geesten heeft boozt gebzaght / dat en betwist ik **H. E.** immers niet / om dat ik dat soo wel toesta als yemant / ten opfichte van onse Ziele / maar dat men daar uyt soude boozseker willen bewijzen / datter noch andere bupten dien sijn boozt gebzaght / dat kanse immers wel sien / dat niet dooz en gaat / reeden / om dat de moogelikheyt / geen noodtsaikelikheyt in haar sluyt.

Engel Arentsz. wat reeden is / dogh om hier aan te twijselen / daar ons de reeden de moogelikheyt toont / de Schijstuur ons sulks soo overbloedigh ter handt geeft / datser sijn / en gy niet en kont ontkennen datser niet en sijn / wel waarom dan op soo een losse boedt deese / en andere Gemeenten soo deerlik ontrust.

Harmanus Schijn, ja vrient / gy moet meede denken dat het ons ook finert.

Engel Arentsz. wel waarom dan niet liever met de Chyristenen algemeene oudtheyt / sulks geloofd en geleert.

Jacob Banningh, het verwondert my / dat ik op moogelikheyt / en soo gy booz

boor geeft en op waar schynelikeit / soude genoodsaakt sijn sulks aan te nemen?
Is al 't geen / dat moogelik is van de Schepper voort gebzagt? toont ons
begrip van de moogelikeit / de noodtsaakelikeit immers neen? En de
Scheffuur / daar dan sulks alles moet uptgehaalt worden / die en is lichtelik so
klaar niet / om daar upt sulke Schepsels aantewijzen / als gp uw wel ver-
beelt / immers de verschyninge geeven 't mp niet te kennen / om dat die
lichaamelik zijn geschiet.

Engel Arentsz. Weet gp wel dat gp Godt zijn eere beneemt / en dat uw
verstant dit in heeft.

Jacob Banningh, Preen ik / waar door.

Harmanus Schijn, Godt is een Geest / en onstoffelik / een Geest kan niet
werken op de stof / volgens uwe gedachten / ofte hy moet niet de stof ver-
eenicht zijn / als ziel en lichaam / hoe is het dan moogelik / dat Godt die om
dat hy een Geest is en ook onstoffelik / de stof kan voortgebzagt hebben /
en soo moet volgen upt uw verstand / dat alle dingen van eeuwigheit zijn /
en dat Godt / om dat hy een Geest is / noch Engelen, noch Menschen, noch
Weerelt, noch het geen datter in de Weerelt is / kan voortgebzagt hebben /
en sie Vriend / dit leyt 'er in / bedenkt uw wel / wy sijn van gedachten / dat
gp dit niet vergenoegh in siet / en de schadelikeit van uw gevoelen be-
merkt.

Jakob Banning, dat deese gebolgen / in mijn verstant soude leggen kan ik
niet sien / om dat Godt een geest sijnde / dan geen schepselen soude hebben
konne voortbzengen / de reden is / om dat wy niet en handelen van onge-
schapene / maar van geschapene geesten / (doe was het niet haar geest is
geest) maar meen ik / dat die onderscheydinge / die ik maak tussen Schep-
per en Schepsel, behoor groot genoeg te zijn / om mijn verstand daar van te
bevhjden / dogh soo dit niet helpen magh / en gp blijft seggen geest is geest,
en wilt alsoo de gelphheit der werksaamheyt af leyden upt de gelijcheit
van het weesen / soo moet seker volgen / en dit leyt in uw ver-
stand / dat niet alleen Engelen ende Gubelen / maar ook onse zielen / niet
alleen op de stof konnen werken / maar ook de stof scheppen en voortbzengen /
om dat God een geest zijnde / sulks heeft gedaan / want geest is geest, ja
wie sal mp betwisten dat zp het selve niet gedaan hebben / wanneer als daar
upt sulken beslypt moet volgen / dat Godt / om dat hy geest is / so kan
werken / dat daarom ook andere geesten upt dat gevolg ook so konnen wer-
ken / (en sie eens waar dit heen loopt.)

Engel Arentsz. Wel Vrient / wy en schypen de geesten zulke een vermoogen
niet toe / dat zp dat alles soude konnen doen / maar bepaalen de selve onder
de almacht van den Schepper, waar door dat alle schepselen sijn voortge-
bzagt / want het Scheppen en voortbzengen der dingen / dat is alleen aan
God eygen / en geensins aan sijn Schepselen.

Jakob Banning, 't Is de waarheit / maar dan volgt ook klaar / dat de
gelijke werksaamheyt van God en sijn Schepselen, niet mogen afgelept wor-
den / upt de gelphheit van hare benaminge ofte onstoffelijcheit / en waar sal dat
ver-

vermoogen dat de Geesten van den Schepper ontfangen hebben / anders in blyken en bekend worden / als in onse ziel ofte Geest / (dewyl dat soo veel my bekend is) nergens blyk is / dat Godt nog andere Geesten die grooter van vermoogen souden zijn heeft voort gebzagt / en daarom de sekerheyt die van het vermoogen der Geesten kan opgemaaht worden / (dat moet ik seggen) is uyt onse Geest ofte ziel , ten zy gy my beter berigt daar van geeft / als tot nog toe is geschiet.

Harmanus Schijn , 't is immers een sekerere waarheyt / die dooz de onder vindinge aan ons bekrachticht wordt / dat Godt Geesten heeft voort gebzagt die konnen werken op de stof / om dat onse Ziel aan ons self sulks leert / en waarom soude dan geen andere / die sonder en bukten de stof bestaan / ook niet konnen werken op de stof.

Jacob Banningh , Dat Godt Geesten heeft voort gebzagt / is seker / ten opzichte van onse Ziele / en de klare onderbindinge leert ons dat die ook kan werken op haar lichaam / daar sy meede vereent is / om dat op sulke denkingen sulke beweegingen in het lichaam volgen / maar ik kan niet anders sien / of dat geschiet dooz saamen paatinge van den Schepper , met ofte in haar eygen lighaam / dogh dat is hier de saak niet / maar de saak is wat een Geest kan doen bukten haar lichaam / en daar op seg ik / dat ik niet anders kan begripen / als dat se wel kan werken / maar niet anders dan dooz denken / soo dat ik de werksaamheyt der geesten niet onthenne.

Harmanus Schijn , niet ? Docter Bekker , heeft de selve immers wel ter degen ontkent.

Jacob Banningh , Bekker noch niemant van zijn aanhangh (soo veel my bekend is) heeft de selve ontkent / maar het selve wort dooz een verkeerde veronderstelling van haar partje uyt haare gronden getrokken / sy konnen niet aanneemen / en verstaen volgens dat verstant / dat zy van de Geesten hebben / dat een Geest die bukten de stof soude moogen bestaan / op een ander mannier dan dooz denken kan werken / en daarom geensins sulke groote wonderen konnen doen / als haar het gemeen toeschryft / want werkt eens met u Geest / op een lichaam dat bukten u is / en zie wat gy daar op dooz dat selve sult konnen te werge brengen.

Harmanus Keyntjes . My dunkt vrienden dat / my daar toe noch niet vergenoeg zijn gebozert / om soo wydt te handelen / van het vermoogen der Geesten / dooz dien dat ik van gedaachte ben / dat de vrient Banningh , noch niet eens sal toestaan / dat daar Geesten zijn voort gebzagt / bukten en behalven de zielen van de menschen / 't welk na my dunkt eerst behoort te getoont te worden / eer dat van haar werk dat sy soude konnen bezichtigen / gehandelt wierde / en dan hoedanigh dat haar vermoogen is.

Harmanus Schijn , 't is wel waar / maar hy heeft noghtans de moogelikeheyt toegestaan / dat se soude konnen zijn.

Jacob Banningh , dat's wel de waarheyt / maar ik hebbe daar by geseyt / dat de moogelikeheyt geen noodtsakelikeheyt insluyt / my behandelen niet wat Godt doen kan / maar wat hy gedaan heeft / en waar uyt sal 't sijn der geesten dan blyken

blijken? De reden/ 't is waar/ die kan ons soo ver bzingen/ datser soude konnen
zijn / maar niet datser zijn / 't is daarom alleen de heylige Schriftuur, waar
niet betweesen moet worden / datter sulke Geesten zijn / en soo langh als dat
niet gedaan is / kan ik het selve niet aanneemen noch ook niet fondament seg-
gen / dat het soo is.

Engel Arentsz. Maar bziert / op dat wy uw dit eens bzingen / sy seggen /
doen gy den text Matth. 10. verhandelde/ daar Chyristi sepdit/ maar vrees die na
dat hy gedood heeft, ook maght heeft beyde ziel en lighaam te verderven in de
helle, dat gy doen de straffe der helle seide / alleen te zijn en te bestaan / in 't
ontbeeren van de Goddelijke gelukfaaligheden / en in het derben van de cru-
wige volmaakttheeden / dat meede teegen ons verstant / en 't geen al van
oudts geleert is aangaat / alsoo wy meede een straf des geboelens stellen / dat
de Lichaamen sal pynigen / want anders geestmen te groote openingh tot
Goddeloosheyt / waar vooz dat men de gemoederen niet de grootste ver-
schrikkinge diene te waarschoutwen / op dat zy daar vooz soude mooge bzee-
sen.

Jacob Banningh, 't is waar / dat ik die text gepredikt heb / en doen ook ge-
sepdit / dat het my wel soo naast vooz quam / dat daar in de straffe der hel-
len soude bestaan / dogh dat ik als noch niet sien kon / dat daar vooz de
straffen der Godcloosen verkleent wierde / maar wel dat de selve veel meer
daar vooz verwaart wierde / doch soo gy daar van den ganschen inhoudt eens
geliefde te weeten ik kan sulx aan u toonen / alsoo ik daar van een Coppie in
mijn sack heb / en aan u wel eens sal voozleesen.

Harmanus Schijn, als 't u belieft.

„ Jacob Banningh, aangaande het wooydt helle, (daar van seide ik aldus)
„ dat schijnt ons hier vooz te hoomen / als een plaats des verblijfs / en die be-
„ sonder afgeschepden / en hier ofte daar geplaatst is / maar waar / en wat
„ vooz een plaats / daar over sien wy dat ten heedigen dage veel verschil valt /
„ den eenen plaats hem in de lucht / een ander in de benedenste deelen van de
„ Warde / een ander in geene hoek van de weerelt / een ander / dat de selve
„ eerst zal zijn na de volepdinge van de weereldt / welke verschillende ver-
„ standen veel eer de onsekerheyt van de selve te kennen geven / dan daar upt
„ een vaste plaas te sondeeren / 't is waar dat ons het wooyt van helle,
„ veelmaal vooz komt in de heylige Schriftuur, maar soo ons sommige ge-
„ geletterde seggen / sijn de wooyden waar vooz wy helle leesen / van die
„ kragt niet / om daar soo een plaats vooz aan te wijsen / sy werde genaamt
„ in 't Hebzeewoos / Scheoöl, Tophe, tehom - Rabbah, en sy de Gzecken
„ Hadees Gehenna, Tartaros, het eerste daar vooz verstonden / soo de Jo-
„ den als Gzecken / een plaats dat de doode lichamen om vingh en wert van
„ ons dan graf dan helle gelesen / soo riep den Vader Jacob upt over het ver-
„ lies van sijnen Soone Joseph / ik sal rouwe draagen tot mijn Soone, in 't
„ graf (Scheoöl) en Psalm 16: 10. leesen wy vooz het selve wooyt Scheoöl,
„ aldus / gy sult mijn Ziele in der helle niet verlaten, ook het welk Petrus vooz
„ het Gzeckse wooyt Hadees te kennen geeft / Handeling 2: 37. als op Nom.

„ 24. van de Staaten Bibel aldaar te zien is / en by ons het graf gelezen wort
 „ Tophet, ofte soo als in het Gzick in onse text staat / gehenna, dat wy helle
 „ leesen / dit was een plaats dat niet ver bukten de stadt Jerusalem geleege
 „ was / waar in dat de asgoondienaars het beelt Molech, gestelt had-
 „ den / in wiens armen sy haate kinderen dooz vier lieten byanden en verteren /
 „ onder een groot gedruys van Trompetten en Trommels / daar van wierde
 „ het genaamt Tophet, dat onder ons Trommelen te kennen geeft / die Tophet
 „ was vooz den Koningh Sanherib, en zijn aanhangh bereyt / Isa. 30 / 33.
 „ Gehenna wierde het genaamt / om dat het een dal was des Soons Hin-
 „ num, als Grootius en hertsoeker ober Matt. 5: 22. verklaaren: daarom
 „ verweedt Godt de Heere de kinderen van Juda / dat sy hadden geboutwt
 „ de hooghten van Topheth: om haare Soone en Doghteren met vier te ver-
 „ branden, Jerem. 7: 31. Het derde / Theomrabbagh ofte Tartaros, daar
 „ dooz wierde soo onder de Jooden als Gzicken verstaan / een onafmeetelike
 „ diepte / ofte onder aartse waater kolk / sijnde de sluysen des grooten af-
 „ gronts, Genes. 7. vooz de Tartaros leesen wy helle, 2 Pet. 2: 4. als ons
 „ Crassemus aanwijst / waar in dat de asgeballe Engelen betwaart worden /
 „ tot het oordeels des grooten dags, sie daar dan soo veel de benaamingh / en
 „ de plaats der helle belanght / uptgedrukt dooz het woort van Gehenna, in
 „ onse woorden / en aanmerkt eens / hoe onseker dat het is / daar upt / een
 „ plaats der selver te sondeeren: maar laat daarom geliefde de gedachten by
 „ u niet rysen / om dat ik dit soo verstaan / ende dat als gehooft is verklaart
 „ hebbe / dat ik daar dooz de straffe der godtloosen soude vernietigen / dat zy
 „ verze / maar ik heb getraght alleen te toonen / dat men upt de benaminge
 „ van helle, geen vaste plaats kan aanmerken / noch van Scheoöl de bewaar
 „ plaats der doode lighaamen / noch van Gehenna, een mooyt en asgoonden-
 „ dienaars dal bukten Jerusalem / noch de Tarter, een onder aartse water
 „ kolk / (maar soo my vooz komt) hebben de heylige Mannen, een vertooght
 „ van dese schrikkelike dingen willen upt drukken / dooz een manniere van
 „ vergelykinge / de ellendige straffe der godtloosen, want gelijk als de standt
 „ der heyligen, en het genieten van haar vreugde, wert vergeleeken by een
 „ Bruyloft, by een Maalkijdt, by een Koninkrijk, alhoewel dat het die din-
 „ gen niet zal zijn / ofte is / daar upt en volght niet / dat het daarom nie-
 „ mendal soude weesen / ofte dat het jupst die dingen soude zijn / soo ook hier /
 „ want het verderven in 't Hadees, in 't Gehenna, in de Tarter, helle, en
 „ komt niet in vergelykinge met dat verderven, dat hier aan de ongehoor-
 „ saamen beduylt wort / om dat de ziele als ziele / dooz die dingen niet en kan
 „ verdozen worden / niet meer als dooz andere byanden des lighaams / ge-
 „ lijk als er zijn / namentlijk / het Swaart / den Honger / de Pest &c.
 „ niet byeemt sijn dan die geene van gevoelen / in soo duystere sack / die het ver-
 „ derven van de ziele noemen te zijn / een missinge ofte ontbeeringe van de
 „ eeuwige geluksaligheyt / dat veroorzaaken sal in de godtloosen een eeuwig
 „ woegen of misnoegen / want laat de gedachten by u niet koomen / dat
 „ dit verderven van ziel en lighaam in de helle, soude zijn vooz de godtloosen /
 „ een

„ een vernietinge ofte ophoudinge van haar weesen / want indien dat de ziele
 „ sodanigen verderbinge onder woopen was / soo stont sy daar in met het lig-
 „ haam gelijk / ten opzichte van andere doodelijke dingen / dat sy niet en is
 „ ziel en lighaam , van de niet vreesende sal dan verdorven worde in de helle ,
 „ wanneer als het tot in ewigheyt sal geplaaght worden / met een worm die
 „ niet sal sterben / en met een vier dat niet uytgeblust sal worden , niet op een
 „ lighaamelyke wyse / aangesien het selve in opsigt van de stoffe als dan ver-
 „ anderd is / en vooz so veel geen stoffelyk vuur / Swaart / Honger / Pest / &c.
 „ plaats kan hebben / maar de H. Schryft spreekt also by gelijkenisse / om ons
 „ daar dooz te verstaen te geeven / dat die straffe der godloosen na dit leven /
 „ seer swaare straffen sullen sijn / want voozseker sal dit verderven veel ver-
 „ schrikkelijker sijn / dan men eenige lighaamelyke straffe soude kunnen ver-
 „ beelden / gelijk als dan de grootste verheerlijkinge sal bestaan / in het beschou-
 „ wen en genieten van de Goddelijke volmaaktheden / soo moet dan 't grootste
 „ verderf sijn / dat selve te missen / dogh ofte yemant dit verderf in de helle
 „ anders moght verstaen / die wil ik gecnsing daar in bepaalen / (nochtans
 „ moet ik dit seggen / dat my het geseide waarschynelicks voorkomt) maar
 „ dit geseide sal ik aan een yders oordeel laaten / niets vast stellende / als dat
 „ Godt die Hem niet en vreesen met eeuwige straffe sal straffen / en dat daar-
 „ om onsen Heeren reeden hadt / de vreele Godts boonen alle vreesen in de ge-
 „ moeder en van sijne Discipelen in te drukken / om dat het alleen aan Gode
 „ staat / tot den enen te seggen komt / en tot den ander te seggen gaat van
 „ my.

En dat is het geen dat ik daar van heb verklaart / is daar dooz nu de straf-
 se der godloose wegh genomen ofte verkleent / dat kan ik vooz my niet sien /
 noch verstaen.

Harmanus Schijn , Die Predicatie soo veel / als deselve daar nu gehoozt is /
 die komt my seer in gebloghten dooz malkanderen vooz / en ik moet seggen
 met seer veel waarigheeden vermincht / want siet gy niet vrient / wanneer
 als gy alle die saaken op het graf verklaart / hoe dat gy dan ook met de
 straf in 't graf moet blijven leggen / en geen andere straf dan 't graf over-
 blijft.

Jacob Banningh , Ik doe immers niet vzienden.

Harmanus Schijn , gy doet immers Broeder / en gy kondt deselve daar niet
 upt beuren / en daarom wanneer als ik soo een Predicatie van u hoorde pree-
 ken / en ik wist dat gy indit geboelen stont / ik soude waarlik moeten oordee-
 len / dat daar een adder onder was.

Engel Arentsz. ik weet meerde niet wat ik daar van sal seggen / het heught
 my nogh wel / doe ik een jongelingh was / hoe dat ik meede een dispuut
 hoorde hoeren over de straffe der helle / in het by sijn van een dronkaart /
 waar in beweert wierde / dat de goddeloose soude ten jongste daage verbyzande
 als een bondel stroo / waar op dien dronkaart upt riep met traanen op de
 wangen / ogh dat rugmt / en daarom behoort men in sulck doen ontrent de
 menschen soo niet te handelen.

Byvoegsel.

„ Op dit seggen van Engel Arentsz. konde ik geantwoordt hebbe / indien
 „ 't my op die tyd was te binnen gekomen / dat indien die bronkaart sig sou-
 „ de bekeert hebben / upt vzeese booz een lichaamelijke helse straf / sonder an-
 „ dergs Godt lief te hebben boven al / dat sulck bekeeren by Godt van wep-
 „ nigh vzugt soude sijn.

Jacob Banningh, 't is vzeemt dat gy dit upt mijn geselde trekt / waar
 spreek ik soodanigh.

Harmanus Schijn, Om dat gy al die dingen op het graf verhsaart.

Jacob Banningh, Wel ontkien ik daarom de straffe der godtloosen; dat is
 immers vzeze van my / toon my eens aan / datter een ander straf te dughten
 is / als ik daar gestelt heb / en geef kragtige redenen daar sulks dooz aan ge-
 weesen kan worden.

Engel Arentsz. Behent gy dan een straffe des geboels / die daar upt sal
 ontstaan.

Jacob Banningh, Daar heb ik niet tegen / want misnoegen is niet sonder
 geboel / maar isser wel een ander oorzsaak / (dan ik aangemerkt heb) waar
 upt dat sulck sal ontstaan / en dat ik vbooz het tegenwoozdige geen weesentlikke
 plaats die men hel noemt / en kan vinden; daar hebbe ik mijns bedunkens re-
 den van gegeven / derhalven toon aan dat ik daar in dwaal / en dat daar een
 sekerre plaats is / daar vbooz de hel moet verstaan worden / ofte dat'er soo een
 gepzeten deerde hel ooit sal sijn / en dat upt Godts heilig Woort.

Harmanus Schijn, Het komt my / seg ik / noch maal seer ingeblogten
 vbooz malkanderen vbooz / en daarom vzielt / of gy al spreek van een worm
 die niet sal sterven, en van een vuur dat niet uyt geblust sal worden, 't zjn
 noghtans geen saaken die by u gront waarheeden zjn.

J. Banningh, Wel togh / hoe sal ik up daar over dupdelikker verklaaren /
 dan ik nu gedaen heb.

Harmen Reyntjes, Doen ik met de vzielt Banningh, leest in reeden was /
 ma dat ik hem doe verstonde / scheen hy van verstant te zjn / dat wanneer als
 de mensch komt te sterben / dat dan ook sijn Ziel komt te sterben / maar dat
 dan ten jongsten dage / de Ziele wederom alleen sal opgewekt worden / en
 met een seker geboel sal zjn aangedaen / vupten het lighaam / 't zy van
 vzeught ofte pijn.

Engel Arentsz. Is dat uto verstant vzielt.

Jacob Banningh, Heen in het alderminste niet vziende.

Harmanus Schyn, Ik kan dat in de vzielt sijn stelling niet sien.

Engel Arentsz. Van geloof gy dat de dooden wederom sullen opgewekt
 worden / en dat in haare eegen lichaamen.

Jacob Banningh, Ja togh dat heb ik altyt soo verstaen / en ik ver seker my
 ook dat het genoeg op gront waarheden staat. Maar dat de goddeloosen / na
 dat se geoordeelt sullen zjn altyd in 't Lichaam blyven / en also lichaamelijk
 gestraft soude worden / dat kan ik niet sien / dat my de H. Schrift leert /
 maar

maar wel dat se in opsigt van deselve spreekt van een tweede doot. Apoca 20 v. 14. vergeleken met het voorgaande / vers. 6.

Engel Arentsz. Maar bylent / Matt. 25. Daar van seggen zy dat gy sout seggen / dat die niet op het laatste oordeel soude zien / is dat soo.

Jacob Banningh. Al die geen die dat seggen / die trekken myn gesegge verder (als ik oordeel dat het behoort / dit is dan het geen dat ik daar van segg en alreys geseit heb / dat wanneer als ik de reeden van de Heere Jesus / die hy teegen syne Apostelen gebuykt insie / so kan ik niet anders denken / of de Heere heeft so gesproken dat syne Discipelen hem konden verstaan / en hy gevolg dat deselve dan eygentlyk niet siet op het laatste oordeel / want onsen Heere was met syne Discipelen op den Olyfberg neder geseten / eben bukten Jerusalem / en voorsiede dat die Stad en Tempel soude verwoest worden ende sijne Discipelen vragden / hem wanneer en hoe sulks soude toe gaan Ec. Matt. 24. v. 1: 2: 3. En wat wisten sy in die tyd? van een dag des oordeels na dit leven / also se verwagten dat hy een koninkryk op aarden soude op Rychten / en dat wanneer syne toekomst of in treede soude geschieden / dat hy dan de ongehoorzaame Jooden soude uproepen / maar nu wil ik niet seggen dat Christus niet hooger soude gesien hebben / en dat het ook soodaanigh in het laatste oordeel niet sal toegaan in manier als ook hier voorsydt wort / namentlyk dat de goddeloosen sullen gestraft worden / maar upt de saamenhang van die reeden / en upt het geen ik nu geseit hebbe / soo kan ik niet sien / hoe syne Discipelen dit verder als op de verwoesting / van Jerusalem soude verstaan hebben.

Louweris Jansz. Louwen, wat saamenhang van reeden bycht Banningh, want myn dunkt / als ik de saamenhangh / van de reeden die Jesus gebuykt heeft / insie dat het nergens anders dan op het laatste oordeel kan sien / want hoor eens hoe net is de saamenhangh / wanneer als de soone des menschen sal gekoomen syn in sijne heerlijkheyt, ende alle H. Engelen met hem, dan sal hy sitten op den troon syn der heerlijkheyt, ende alle volken sullen voor hem vergadert worden. wat dunkt u soude dit mede al gesproken syn / van de distructie van Jerusalem.

Jacob Banning, Ja waarom niet / siet Matt. 24. Daar niet op en is / Matt. 25. Geen gevolg van 24. en dat het geen dat van u is voort gebuykt / daar op niet soude konnen gepast worden en blykt niet: want soo seyde Christus teegen de hooge Priester, Matt. 26. Van nu af aan sult gy de Soone des Menschen sien sitten ter Rechterhand en kragt Godt komende, op de wolken des hemels, wat dan soude Christus doen om te oordeelen koomen / op de wolken des hemels dat het de hooge Priester soude sien / wil hy niet veel eer seggen / dat hy wanneer als hy door de doot in de heerlijkheyt synes Vaders soude syn / intrede gedaen hebben / dat het dan selfs aan sijne bynden soude blyken dat hy de Messias was / het welk van die tyd af aan / als Christus tot dien hoogen Priester sulks seyde / al soude beginnen door de Goddelijke wonderen / die voer en in en na syn leyden gesien wierden / en daar door wiert hy in al zyn doen / als op de wolken voer de geheele werelt verheerlijkt / en onschuldigh verklaart.

Maar

Daarom soude men Matt. 25. ook soo niet kunnen verstaan / te weten / dat de vergaderinge der volkeren / en het scheiden van de selve mede geschiedt is. Dooz sijn H. Sendbouden / wanneer als hy sijne kerk dooz dienst van de selve supberde / na dat hy in sijn heerlikheyt was ingegaan.

Daar ophreegh ik van haar alle tot antwoord, dat wonder was dat ik tot sulck een stellingh konden verballen / en die klare plaats / in sulck een enghete bzaght / die soo in alle deele op het laatste oordeel sloegh.

Jacob Banningh, Wel ziende ik bzaagh dan / heeft Christus een ander oogmerk in het reedeneeren gehad als sijne Apostelen / en indien dat het soo waare 't is my onbekent / daar en boven seggh ik nogh / dat ik geloobe dat het foodanigh in 't laatste oordeel ook sal toegaan. Te weeten / dat de Rechtveerdigen in genaden sullen aangenomen / en de goddeloosen sullen gestraft worden / gelijk dat in de berwoesting van Jerusalem ook geschiede.

Engel Arentsz. Wel indien dat dit siet op de berwoesting van Jerusalem / soo verklaar my dan eens het laatste van dat Capittel, daar Christus seidt / deese sullen gaan in de eeuwige pyne, maar de Rechtveerdige in het eeuwige leven.

Jacob Banningh, Wat belangt die geen die sullen gaan in de eeuwige pyne, is soo veel (als my ondezreght is) in de eeuwige straffen ofte slaagen, dat de selve berweesen worden, en dat het gront woort sulks ook beteekent / en dan is het ook toepasselik op veltlagen / Honger / Pest / en al waar mede Godt de Heere de Joden in de berwoesting van stadt en Tempel gestraft heeft. Welke plagen de gevolgen zijn van langduurige belegeringe / en schrikkelijke veltlagen / en daarom na de gewoonten der Joden seet bequaam / eeuwige straffen ofte slagen konnen genaamt worden / want 't is bekent dat de Joden een langen tyd ook eeuwig noemden; en tot meerder bevestiging so bebinde ik / dat my ook de kanteekenaars wijsen op het woort eeuwig vuur, vers 41. dooz vergelijkinge na Jesia 30: 33. daar ik bebinde dat Sanherib / en sijn aanhangers deerlik is geslagen / en soo sijn ook de goddeloose Joden wederbaaren / daar en tegen de Christenen / als zijnde de Regtveerdigen, zijn in 't leven behouden / en van de selve bezyt.

Harmen Reyntjes, Is het niet bedroeft.

Engel Arentsz. Ja wel bedroeft / dat sulke woorden / ja klare woorden soo gedraapt worden / nu nogh slaagen? Slaagen / dat dit toepasselik soude sijn op de Velt slaagen.

Jacob Banningh, Ja zienden / is het soo niet / soo toont my anders aan.

Engel Arentsz. Is het soo zient Harmanus Schijn, dat het gront woort so daning betekent.

Harmanus Schijn, Dat kan ik booz het tegenwoordig niet seggen / ik heb volgens mijn geheugen / het noopt niet sulken aandacht ingesien.

Harmen Reyntjes, Camphuysen die sedt het straffen over / want soo lees ik hier / deese sullen gaan in de eeuwige straffe.

Harmanus Schijn, Maar zient / ofte het nu soo waare dat het gront woort

woord sulik een betekenisse / hadde (dat ik voor het teegenwoordige niet kan seggen) moet daarom de geheele saak daar na geworpen worden / ik bidt u voort eens als men soo de Schrift sal handelen / dan kan men qualik in deselve te recht koomen / en dat is uw immerg niet onbekent.

Jakob Banningh, Ik verdraap en wrijng de H. Schriftuur niet vzienden / maar de selve onbekent haer klaar door woorden / en door saaken dat alleen de sekerheyt / der dingen geeft.

Engel Arentsz. Ik segg noch maal dat het bedroeft is / dat soo klare woorden die met alle deelen op het laaste oordeel slaan / so de nek gebrooke worden en met alle kragt ontseenuwdt wort.

Jakob Banningh, Ik en vreck het laaste oordeel de nek niet vziende / maar segg immerg dat het op die manier als hier vertoont wort dat is verschrikhelijk voor de Goddeloosen sal gehouden worden / en ofte ik segg / dat ik niet sien kan dat hier daar van gehandelt wort / moet daarom geset worden / dat het laatste oordeel daar door schade lyd !

Byvoegsel.

„ Ik hebbe naderhand nog hooren upt leggen en aan wipen dat Matt. 25.
„ vs. 32. In't Gielis staat 19m, dat volkeren is overgeset / en Matt. 6.
„ vs. 32. is heydenen overgeset / daar dan hy geset wierd hoe waar schyn
„ lyk was / dat onsen Heere tot sijne Discipelen geset heeft / dat de hebre-
„ nen voor hem dat is (door de directie Gods) voor syn saak souden vergade-
„ ren / gelijk naderhand door de Romeynen is geschiet / en also de Joden o-
„ verwelidigen en straffen maar dit raakt geen straffe na dit leven / waar van
„ den Schrijver tot de Hebreen / doen de menschen meerder ligt hadden beho-
„ men: Cap. 9: v. 27. komt te spreken als hy segt den mensche is eens geset
„ te sterven daar na het oordeel. Want dat is klaar dat daar van een oordeel
„ word gesproken / na dat de menschen gestorven syn / en daarom en ont-
„ ken ik de straffen van de goddeloosen na dit leven gantschelyk niet / maar
„ seg alleen dat ik die in Matt. 25. niet kan binden beschreven te sijn.

Engel Arentsz. Gewyl om dat de tyt te niet verloopt / soo sal deselve niet ver-
cypsen / ons daar diep in te laten / maar ik sal de vergaderinge noch eens
voor leesen / Heb. 1: en 2. en een gedeelte van het 12 Cap. en Heb. 1: en 2. wierde
van hem geheel upt gelesen en het 12 Cap. van vs. 12. tot het eynde toe / dat ge-
daan synde vragde ik aan de selve / wat hy daar nu meede wilde seggen / en ofte
hy van al die Engelen daar voor gedaagen / wilde geesten maaken / en ik kreeg
tot antwoort van ja. Want sy werde soo genaamt.

Jakob Banningh, Soo segg ik dan meede / dat de Antichrist meede een geest
is / want hy wert ook soo genaamt / 1 Joh. 4.

Harmanus Schijn, Maar vrient of wy daar het self de woort van geest heb-
ben / daar upt en volght dan niet / dat het de self de betekenisse heeft / want
dat kan niet altyt passeeren.

Jakob Banningh, wel waarom hier niet / is hier wel iets van alle deese En-
gelen,

gelen, dat ook niet op menschen past / en het verwondert my daar de Schryft / haar des aangaande so klaar uyt drukt dat sulks niet gesien wort / want waar sal men dit op Engelen heemelse geeste passe / by en heeft de Engelen niet onder worpen, de toekomstende weerelt waar van dat wy spreken. Wie sal seggen dat de Engelen nu geen bestellinge hebben / maar wel is het toepasselij op sulke die Bedieners van de Wet waren / aan welkers onderwerpinge men niet gehouden is / om dat het woort van de soone gelt.

Louweris Jansz. Louwen, maar blyent die Engelen, die op de Bergh van Sinai / waar door Mooses de wet ontfingh / soude dat na utwe gedachte ook al mense zijn geweest / dat kan immers niet syn / want geen mens noch heeft moght dien bergh genaaken / op leevens straf.

Jakob Banningh, Heen / maar soo gy daar Engelen wilt hebben / soo sijn soodaanige als de blyent Engel Arentsz. daar uyt Hebr. 12. heeft voorgeleesen het schrikkelik onweder van Donder en Bliksem / stormwinden / Ec. die ook Gods Booden wel genaamt worden / want anders vinde ik geen Engelen, die sig vertoont hebben / ontrent het geven van de Wet op Sinai / en deese sijn 't die de Wet met sulke een Majesteit verselde / so als den H. Schryver aan de Hebreëen Cap. 12. verhaalt.

Engel Arentsz. Wat nu / sijn de donder / de bliksem / en het onweder Engelen / als dan de Schryver seide / gy neemt de Engelen niet aan, maar het zaad Abrahams, hoe dan / hy en neemt de donder / de bliksem / en het onweder niet aan / wat zeggen is dat / en hoe kan dat zijn.

Jacob Banningh. Wel blyent Engel Arentsz. wie seide dat ? wie maakt van de Engelen ober al / donder / bliksem / stormwinden / sulks gaat my niet aan, maar ik maak onderschept in de geseggen / van de H. Schryveren / en soo ik dat niet doen magh / soo magh ik haar wel laten vaaren / en worden Roomsche ; ik meen dat die Engelen / die Hebr. 1 en 2. aangewezen worden / klaar sien op die geen die Bedienaaren van de Wet waren / en op mooses stoel saten / dewelke doenmaals om haar ongehoorsaamhepd van de Heere Jesus en sijne Apostelen / daarom ook niet sijn aangenomen / maar alleen / het saad Abrahams / dat sijn de geloobige / want die werden alleen maar vooz Abrahams kinderen gehouden. Zie Matt. 3. v. 9. en Joh. 8. v. 39. En toon my eens aan uyt een plaats van de selve / daar het anders moet verstaan worden / of daar het op Engelen / heemel-geesten / hoedanig gy segt datter sijn / moet gepast worden.

Louweris Jansz. Louwen, Daar sijn immers nogh andere Engelen in de Wetgevinge geweest / want Paulus die seide Gal. 3. dat de Wet bestelt is door de Engelen, in de hand des Middelaars.

J. Banningh, Maar wie verstaat gy hier door de Middelaar.

Louweris Jansz. Louwen, Daar verstaan wy Mozes door.

J. Banningh, En ik versta daer Christus door / en dat komt my al byn klaar vooz / want de Middelaar, die en is niet een, maar God is een : de Wet die dan om der overtredinge willen was ingestelt, mogt/er de tweede middelaar / namentlijk Christus quam / door de Engelen bedient worden / maar die

die gekomen sijnde / in wien dat de Beloften was / most de wet die vooz heen
door de Engelen bediend was / dan in de handen van dese tweede en eygently-
ke Middelaar vervallen / als hebbende onder de Engelen uptgediend.

Harmanus Reyntjes, 't Is byemt / is Christus hier de Middelaar / die de
Wet door de Engelen ontfingh.

J. Banningh, Vrienden / het komt my soo klaar vooz / upt de gansche ree-
den van den Apostel.

Harmanus Schijn, Maar Vriend / gy kunt immers wel sien dat al uw seg-
gen op een losse voed staat / en om uw verstand staande te houden / wzingt gy
de H. Schrift soo tegen het verstant van 't gemeen aan / want de moogelij-
heyt van de Engelen, gelijk gy reedts bekennt hebt / moet gy toestaan / en
waarom dan teegen soo veel / en soo meenigte van Schrijftuurplaatfen aan
gegaan / die ons verstant bevestigen / en daar en boven / soo kont gy niet
verseekert zijn van de waarheyt / die gy meent te hebben / om dat gy door
geen wijskundigen reegel / dat is / soo seker toone / als vyf en drie acht
maaken / datter soodanige schepselen niet en zijn.

Jacob Banningh, Dat ik op een los sondament soude bouwen / dat kan ik
niet sien: want die meenigte van H. Schriftuur-Texten, daar gy van spreekt /
die werde van my niet ontkent nog geworpen / ik en onken immers niet /
dat Godt Engelen / dat is (Boden) tot sijn dienst gebuykt heeft. Hoe kan
ik dan de Schrift wzingen / seyt sy meer daar van / so is u pligt sekerheyt
daar van te geven / maar de myne niet / aangesien dat klaar is / dat die meer
daar van stelt / sulks ook moet betwysen / 't welk ik willig ben te hoo-
ren.

Engel Arentsz. Maar Vriend / gy en kont immers uit de reeden niet aan-
wijzen / dat Godt geen andere geesten dan onse zielen heeft voortgebraght /
om dat Godt die een geest is / onse ziele heeft voortgebraght / daarom kan gy
niet seggen / dat Godt geen andere geesten heeft voortgebraght: daar en bo-
ven / soo en kont gy ons upt geen een Schrijftuur-plaats toonen / noch upt
het Oude, noch upt het Nieuwe Testament, die seit / dat Godt soodanige
geesten niet en heeft voortgebraght / en daarom (gelijk als de Vriend Schijn
wel seyt) wort van uw op een lossen grond gebouwd.

Harmanus Schijn, Ja waarlyk op een lossen grond / om dat gy moet be-
kennen / dat gy van uw seggen niet verseekert kan zijn.

Jacob Banningh, Het verwondert my / dat gy roept van een losse grond /
ik houde my immers aan dat geen / dat Gods Woord my leert / en gaan
daar in niet verder. Maar ik sal dat laatste seggen van de Vriend Engel
Arentsz eens gaan omkeeren / en sie dan eens / wie dat dan op een losse grond
sal bouwen: De vriend Engel Arentsz. die en kan my upt de reeden / niet va-
ste sekerheyt niet betwysen / dat Godt noch andere geesten buyten / en be-
halven onse ziele heeft voortgebraght / daar en boven / soo en kan hy / (oste
laat ik seggen) en heeft hy niet getoond upt een Schrijftuur-text / noch upt
het Oude, noch upt het Nieuwe Testament, dat God soodanige geeste heeft
voortgebraght / en de Vriend Engel Arentsz. geloofst / ja stelt vast / datter

soodanige geeste zijn voortgebracht; / sie eens of dat op geen toffe boed
geboud / ja vast gestelt is.

Engel Arentsz. Dunkt u noch dat wy het u niet betoefsen hebben / dan
daar Engelen zijn / soo weet ik niet waar meede dat wy het u bewysen sul-
len.

Jacob Banningh. Neen / altoos geen soodanige bestaandpke geestelpke we-
sens / als hier ons disput raakt.

Engel Arentsz. De tyd sal booz tegenwoordig niet hyden / dat wy ons
daar dieper in laten / maar het is best dat wy met onse saaken voort-
gaan.

Daar op vertrokken sy mannen met de Dienaren / gesaamentlyk in de
Dienaren haar kamer.

En die is dan het geen / dat ten deele in het by zijn van de broederen is ge-
schiet / sommige een weinigh na het begin / andere wederom op het eynde /
want sy quamen seer verschepten daar by / hoe gelukkig ofte ongelukkig /
dat ik mijn verstand heb verbeedigt / kont gy Heeser oordeelen : gy moet daar
op wel bedaght zijn / dat het haar plicht was / om aan te toonen dat daar
sulke heemelse geesten byten de zielen der menschen die Engelen genaamt
worden zijn : om dat zy sulks wel dypdelyk bespden / en dat het mijn plicht
grensing was / om aan te toonen dat daar sulke Schepselen niet en waare.

De reeden waarom dat ik niet kan aannemen / datter soodanige Geesten
en Engelen, als sy stellen / zijn. Is om dat sy noch niemand / my hebben
konnen toonen / dat Godt deselwe geschapen heeft / en nog minder datse er
zijn / en dewyl dat geen geesten / maar Engelen lichaamelyk zijn verschee-
nen / daarom houde ik my in 't verklaaren van Godts Woord / aan sulke
Weesens / dingen en zaaken / die een yder weeten datter zijn ; op dat ik geen
bygeloovigheden souden moogen aanhangen / die alleen niet tot het weesen
van de Godtsdienst en behooren / maar die ook oorzaak zijn van vele dwa-
lingen.

Ik daght niet anders / wanneer als deese Mannen met my het disput
aanbinnen / ofte het soude wel haast den Duyvel syn beurt geweest hebben /
om my die (so sy daar van gevoelen) te doen gelooven / maar niemand heeft
hem daar over te verwonderen / dat dit tot noch toe niet en geschieden ; want
derse reeden van ons sijn verhandeld / in het by sijn van de broederen / en daar
booz konden haar reedenen / als ofte ik de Engelen ontkende / wat meer strek-
ken om my booz de Gemeenten swart te maken / en myn gevoelen by de broe-
ders verdaght te krygen / (want het komt my soo booz) dat daarom de Duy-
vel, als sijnde wat meer gehaat by het gemeen / soo lang most wagten tot
dat ik by haar alleen was.

De Dienaren een wyl by de Mannen / in de Dienaars-kamer geweest
zijnde / wierde ik by haar ontboden / en gekomen zijnde / wierde ik van de
Dienend Engel Arentsz. aangesproken.

De welke seide wel Vriend / wy hebben dus bevre nu al over en weer met malkanderen gesproken: hoe staat het nu met uw? bent gy ook van sin geworden om van verstand te veranderen?

Jacob Banningh, 't Is waar dat wy nu tot soo bevre met malkanderen hebben gesproken: maar ik moet seggen / dat de Vrienden nogh gern reeden van overtuipinge aan my hebben gegeven / soo dat ik van verstand niet verandert ben.

Engel Arentsz. Iemand te overtuipen / dat is soo licht niet te doen / men houdt in 't gemeen sijn opinie soo lang staande als men kan / maar soud gy soo bevre niet verandert zyn / dat gy de rust van de gemeente soght?

Jacob Banningh, De Vrienden die moeten my niet beschuldigen van een opinie staande te houden / alsoo ik magh getuygen dat het my om loutere waarheyt te doen is / hebben de Vrienden dit nu na haar oordeel aan my gegeven / 't is my leed dat ik sulx niet sien kan / en de rust van de gemeente te soeken / dat heb ik niet alleen altijd gedaen / maar ook geoordeeld dat mijn plicht is / ik heb op Paasdagh tot Durgerdam van de Verrysenisse en van de Engelen gesproken / ik meen dat ik daar soodanig van gehandelt heb / dat ik de Vrienden vergenoegt heb / gy kond 'er nader na verneemen: maar dit moet gy weten / dat ik in die verschillende saaken niet verder kan gaan / als het met de waarheyt na mijn verstand kan bestaan / alzo een yder het sijne bewust ofte versekerht moet zyn.

Harmanus Schijn, Het komt my wonder boor / dat gy sprekkt van waarheyt / van versekerht te zyn en soo boort / daar gy niet eens weet Vriend / ofte gy waarheyt hebt / om dat gelijk geseyt is / de mogelikeheyt toegestaan zijnde / gy niet kond versekerht sijn / dat Godt geen geesten die wy Engelen noemen heeft voortgebraght / en daarom seg ik nogmaals wat boor sekeringe van uwe waarheyt is.

Jacob Banningh, 't Is wonder dat gy seght dat ik niet versekerht kan sijn van de waarheyt / wie seyt dat / dat God geen Geesten die Engelen soude konnen zyn / heeft voortgebraght: ik seggh dat ik het niet en weet / ofte God dat gedaen heeft / en dat ik daar van nergens versekerhtich vinde / en van die waarheyt ben ik versekerht / maar gy die seght van die waarheyt versekerht te zyn / dat sy sijn voortgebraght / moest sulks aantoonen / ofte noch aantoonen: Maar is dit niet weten van mijn soo schadelijk / dat het by geen Christen Leeraar en past / de vziende die kunnen my doen na haar welgevallen.

Engel Arentsz. Wel wy souden noch lieft tot geen harde Proceduren wilsen voortgaan. Daar op wierde ik na byten gecommandeert: en na een wijl vertoevens / quamen ook de Dienaers byten / na dat alborens aan de Mannen was behandigt / de geschiften van de stemmen en de resolutie van de broederen / met verzoek dat sy sulks geliefde in aght te slaan / hoe dat de Gemeenten verdraagen was; doen grante ik na een weynigh vertoeven by

haer

haar alleen / en wierde van de vrient Engel Arentsz. aan gesproken aldus:
Wel vrient het is my van herte leedt / dat de onlusten soo hoogh gekoomen
zijn / wy wenschte wel dat gy uw daar in wat boozsichtiger gedraagen had-
de / en de gemoederen soo niet verworpt waren.

Jacob Banningh. Ja wel vrienden / de onlusten sijn my ook van herten
leedt / en ik moet my bedroeven / als ik gedenk / hoe dat over soo een
saak / de onluste soo hoogh konnen rijzen / maar dat gy seght / van booz-
sichtiger my daar in gedragen te hebben / ik bidt u / wie soude hem verfight-
ger konnen dragen / doen ik sagh dat de onlusten over myn verstandt toe nam
onder sommige / heb ik gesepdt / vrienden wel ben ik de oorzaak van de on-
ernigheeden / wel sie maar een middel uyt te vinden / waar dooy dat gy de rust
mooght houden.

Engel Arentsz. Maar volgens het seggen van de Oude / sepde Nafe-
manus, indien ik die geen ben die het ontweerd verwekt / soo sedt my over
booyt.

Jacob Banningh, dat heb ik meede al gedaen / want doen ik sagh dat sy
over de stemmen twistende waaren / heb ik gesepdt / vrienden twist daar niet
over / vzaagh / de menschen terwyl dat zy noch leeven / hoe dat sy het ver-
staen / ofte beleg een nieuwe steinmyngh / ofte pretendeert gy recht op myn
hebben / soo sedt my maar van mijn dienst af / maar dat gy meent dat ik uyt
my self zal uyt schepden / en zal / noghte en kan ik niet doen / alsoo ik in mijn
dienst getrouw moet zijn.

Louweris Jansz. Louwen, Wel vrient Banningh gy hebt daar soo nu en dan
al by wat reeden van ongenoegen gegeven / gy moet uw selven niet al te seer
rechtvaardigen / de vrienden die klaagen soo dapper doe gy over Jacobus 1:
13: 14. preekte / en van de oorzaak van des menschen sonde handelde / gy moet
ook wat op u selven sien.

Engel Arentsz. Ja daar van seggen sy / dat gy seer affurant en met een
grootte ophef van woorden sepde / dat indien dat de Duyvel handt in onse ver-
soeking hadde / en den mensch aan poeden tot het quade: Dat dan hier
sulken Duppel gemelt moeste zijn / om dat hier van de versoeking / en wie
oorzaak daar van was / gehandelt wierde: En om dat hier de Duppel niet
is vermeldt worde / gy daarom ook haar booy sulke bullebakke niet konde
waarschoutwen / maar haar wees op haar eppen begeerlikheden.

Jacob Banningh. 't Is waar dat ik over die woorden gesproken heb: en
getoont / dat de oorzaak van onse sonde sijn onse eppen begeerlikheden / en dat
ik booy my de Duyvel, daar in niet erkende / en haar daarom booy den Duy-
vel, als een slaap kussen / tot verschooning van haar sonden / niet konde
waarschoutwen: Maar haar versocht te letten op haar eppen begeerlikhee-
den: Soo dat ik niet sien konde / dat ik qualik gesproken hadde / om dat
ik niet anders dan de duppelike woorden van de Apostel hadde verhandelt /
en die melden ook van geen versoeking des Duppels / maar aan ons eppen
begeerlikheeden word de schult gegeven / en daarom ik oordeelde / dat indien
dat het soo waare dat dan sulks hier behooyde aan geweest te zijn / alsoo hier
ge-

gehandeldt: wterde / wie oorzaak / en wie niet / van des mensche verfoeking
was: Indien dat ik dies tijts dan qualik gesproken heb / dat ik niet sien kan /
ofte den Apostel moet ook qualik gesproken hebben / soo kan ik het niet
helpen; ofte sy al seggen dat ik haar ontruff / laat eens getoont worden / dat
ik haar blytten de waarheyt ontruffe / het kan wel zijn dat ik my op die tijde
(na sommigen haar oordeel) wat te hart heb upt gedrukt: ik ben daar over
ook de daar aan volgende Sondag van de dzyent Moerejaan aangesproken /
die ik ook de Predicatie daar het verschil over was heb voer geleesen / die my
tot verlichtigheyt vermaande dat ik aan nam om te doen / en soo meende
ik dat het beslecht was / en ik moght wel seggen / dat ik my op diergelike
wijse noopt meer soo hebbe ingelaten alleen om der swakken willen / ik weec
wel dat sy nogh over andere Predicationen het meede dapper quaadt hebben:
Maar sie eens met wat voer een Fondament / want ik en schroom niet alleen /
de selve text / maar ook de selve reedenen / op andere plaatsen te Prediken /
daar ik geen ongenoege / maar genoege over de selve hoorc.

Harmanus Schijn, Ja wel byent gelijk als ik my vertoont heb / soo moet
ik nogh seggen / dat indien dat ik soo een Predicatie van u hoorde doen / als
gy ons voer een gedeelte voer geleesen hebt / dat de selve my niet soude konnen
vernoegen.

Jacob Banning, Dat kan wel sijn dat sulks by u soo is / maar het is nog
tang soo / gelijk ik geseyt heb / dat ik daar geen ongenoege / maar genoe-
ge heb over gehooft: en ik kan nog niet sien dat ik daar qualik aan gedaen
heb / ten sy dat het my getoont werde.

Harmanus Schijn, Gy hebt immers niemendal voerdeel / en bynght upt u
doen te verwaghten / want de menschen dat wils te maken / dat daar geen
Dubbelen sijn / en dat die geen werkingh op de menschen hebben / dat kont
gy wel sien / dat verlooren arbeit zal sijn / en waarom dan die dingen niet
versweegen op de stoel / ende u anders gedragen.

Jacob Banningh, Dat kan wel sijn / dat dit by sommigen swaar sal bal-
len te verstaen / ik kan meede wel sien terwyl dat mijn verstant vele teegen
is / dat het om daar veel meede te vorderen; niet helpen sal / om daar breedte
van op de stoel te handelen / upt oorzaak dat men daar alleen Preekt / en
geen bypheyte van teegen spraak en leyt / gelijk als ik hoe langer hoe meer in
alle verschillende sake koom aan te merken / dat daarom / ontrent verschillen-
de saaken te verhandelen / veel meer te winnen is / in parteculiere samen
spraken / daarom heb ik ook de saaken soo veel opstoel versweegen / als ik
met een goet gemoet konde.

Harmanus Schijn, Gy hebt immers in al nwe gedragh daar na gedragen /
om op de Predikstoel het nieuwe geboelen voer te staan / ja selver in het Vader
ons / daar gy niet alleen teegen de alle gemeene gewoonte aan / maar ook
teegen de beide selve hebt gedreuen / maar verlost ons van het boosen, daar
nogtans door een besonder Artikel in 't Gheleyt werd upt gedrukt *in der Enghel*,
maar verlost ons van den boosen, en dit is het doen van Harmanus Bouman,

en sijn aanhangh / om de Duyvel upt dese beede te weeren / en daarom wert dat van u ook verandert.

Jacob Banningh, 't is waar dat ik die beede / een gerupmen tijt het waars sodanigh heb gebuykt / maar als ik daar ober aangesproken wierde / heb ik ook reeden van mijn doen trachten te geven / eerst dat ik oordeelde dat het woort van het, veel meer strekte tot het ooge merk van de beede: Om dat men begeerde van alle quaden verlost te sijn / en te meer / na de maal dat men daar sijnde in de openbaare Godsdienst / in het welke dat soo veelderle berfoekingē waren / dat het dan best paste / dat den een boozden ander / en den Leeraar booz alle quam te seggen / maar verlost ons van het boosen, dogh op dat niet souden moogen bliken / dat dit mijn eygen uptbindinge was / soo toonde ik haar / dat het woort daar wop den booz leesen ook het wierde ober geset / ja dat selfs de Hptleggers in deese beede de woorden het, ofte den onderschillig gebuykten / en dat sy daarom / om dat sy wel wisten dat ik de Duyvel daar niet in kende / soo behoorden sy sulks in my verdzagen te hebben / om dat het haar meernigh niet weg nam / dogh als ik sagh dat dit niet konde verdzagen worde / heb ik my na haar wil geschikt / en gebeden / maar verlost ons van den boosen.

Engel Arentsz, Maar bziē: genoomen men gaf uw in alles eens gelijck (dat wy niet en doen) wat boozdeel steckt doch in u verstant / ofte wat verliesen wy met het onse.

Louweris Jansz. Louwen, Ja dat is het geen dat wy eens moeten verhandelen / want bziē / my dunkt dat de liefde tot u gemeenten soo veel behoort de te vermoogen / dat gy wel siet dat het dus niet gaan kan / dat gy u ten genoegen van haar droegh / sou dat niet beter sijn.

Engel Arentsz, 't sijn immers geen stukken van saligheyt denk ik / dat is wil ik seggen / dat het dien / die het so niet quam te verstaan / daar dooz upt de saligheyt geslooten is / so s'waar denck ik niet dat het by u weeght.

Jacob Banningh, Recint eens dat de saak soo getwichtigh niet is / dat daar aan weerkante de saligheyt aanhanght / soo is dit nochtans seker / dat alle waarheeden die men verstaat waarheeden te sijn / van niemant die getrouwt wil sijn / moeten noch moogen verfaakt worden / en wat belanght het gewicht van dit verschil / daar van kan ik dit seggen / dat ik niet kan begripen / dat wanneer als het gevoelen van des Duyvels wonderwerken kragt en vermoogen doorgaat / en niet teegen gespooken wort / ofte het strekt tot brekernigh van de Goddelijke Majesteit / en tot verbzeekingh van de Eere Godts / om dat men aan het Schepsel toe schryft / dat geen dat Godt eygen is / ja ik kan niet sien hoe dooz de miraculen kan beweesen worden / dat de Wybel Godts woord is / so de Duyvel ook miraculen doen kan / en is ons sulks dan niet noodsaakelijck te weten?

Harmanus Schijn, Wat Duyvels groote wonder werken? Wie seyt dat de Duyvel wonderen kan doen / buypen en behalven Godt: en sie bziē hier houdt het u / en dat heeft van der Ways, al ober lange aan Bekker getoont / maar wy aghen het seggen van de onkundigen niet: want ofte gy meent

meent / dat wy seggen dat de Duyvel wonderen doet blyten Godt / dat sy bezere / maar wy seggen dat de Duyvel afhankelyk van Godt werkt : en dat op die manier / als alle Godts Schepselen werken / ja als de goddeloosen werken / en wie sal daar den Almachtigen een perk in stellen ? is het een / soo wel hem niet gebillikt als het ander ? en daarom / dat geen dat Godt dooz de godtloosen laat doen / dat laat hy ook dooz de dupbel doen.

Jakob Banningh, 't Is wonder / Godt die werkt dooz de godtloosen / ergo / ook dooz de dupbel / maar doch hoe werkt Godt dooz de godtloosen / ofte dooz andere schepselen / indien dat het dooz toelatinge geschiet / dan moet immers eerst booz onderstelt worden / dat het schepsel het vermoogen heeft / want soo dat niet is / maar dat dooz het schepsel grooter dingen werden uytgewoght / dan het volgens de krachten sijner aard kan doen / soo en werkt dat schepsel immers dooz toelatinge niet / maar dooz een krachtbaadige werkinge van den Schepper / en dan is het niet het werk van dat schepsel / maar van den Schepper / en so kan God niet dooz de duyvel werken / want dan doet den dupbel niemendal / maar Godt doet het werk / dat de dupbel niet kan doen / en hoe kan my dan geleert worden den duyvel te wederstaan / daar ik ondertuschen Godt soude wederstaan / en soo soude Godt in dat geen dat hy dooz de duyvel doet / en dat hy als Godt op sich self doet / tegen malkanderen strijden : Maar heeft de dupbel dat vermoogen / en dat hy kan werken als het Godt niet verbiedt / waarom is dan dat schepsel / de duyvel geen Godt / wanneer als hy in onse gedachten / ons het quaade weet in te storten / en dupsend wonderen / dooz het niet beletten te doen / die boven de kraghten der nature gaan / dat alleen een onafschepdelphe eygenschap van den Schepper is / en hoe is het moogelyk / dat Jehova, dese sijne eere soo aan een ander soude geven.

Harmahus Schijn, 't Is wonder dat gy niet kont begripen / dat Godt dooz de dupbel werkt / gelijk hy dooz de godtloosen werkt / gebuytete / hy eertyds niet een Pharo / een Nebukadnetzar, een Nero, als roeden van spin toorn / en daarom stel mede dat de Duyvel soo afhankelyk van Godt werkt / als de Goddeloosen werken / en houde alsoo de rust van de gemeentens.

Jakob Banningh, soo langh als ik daar sulke swaarigheden in binde / gelijk ik aanstonts getoont heb / dat daar zijn / so en kan ik niet leeren dat de dupbel afhankelyk van Godt so kan werken / dat hy miraculen kan doen / aangesien daar mede Godts Woord bevestigd is. En dan soude ik de sekerheyt desselfs daar dooz los maken / en dewyl ik sulke vermogen in de goddeloosen niet kan binden / om miraculen te konnen doen / so komt niet te pas den dupbel daar by te bergelphen / ook is 't byzant dat men soo een dupbel by de goddeloosen wil bergelphen / daar nog eerst betweesen moet worden dattet so een dupbel is / en dat Godt het geen tot sijn eygen weesen behoort eenig schepsel kan mede deelen / eer sulke seggen van als Godt het hem toelaet te pas komt. Wat belangt de rust te bewaren / die kan ik niet blyten de waarheyt bewaren / en daar in heb ik deselve altijd gesoght te mainteneren.

Louweris Janfz. Louwen, Maar bziend Banningh, die saaken die sijn gepasseert / maar soudt gy uto in het toekomende niet wel wat voorzigtiger konnen draagen / men is niet de ophef van de dingen in 't gemeen wat furieus / gy bind al wat meer strompeling / als gy wel doght / dat gy doen soudt / gy hebt lichtelyk gemeent / dat het wat gemakkeliker soude schieten.

Jakob Banningh, Wel Bzienden / het kan wel zyn dat ik na sommige haar oordeel wat sterk gepbert hebt (maar sulks is my niet bekend) 't is waar / dat het gepasseert is: maar wat dat het toekomende belangt / daar van kan ik dit seggen / dat ik wel soo veel tot de rust wil toezengen dan ik kan / ik wil wel aanneemen de questie mis te gaan / soo veel dat de waarheyt daar dooz niet benaadeelt word / want een gemoet dat getrouw wil zyn / kan niet meer der doen: maar dat ik soude moeten aanneemen / de gemeente in alles te vergenoegen / dat kan ik niet doen / alsoo dat een saak is / die niet van my maar van haar af hangt / want sy soude lichtelyk niet te vrede zyn dooz dat ik het tegendeel quam te leeren.

Daar op wierde van Harmen Reyntjes en Harmanus Schijn geseid / dat het soo niet konde goet komen / alsoo de gemeenten dan wederom in de selve swa-
righeeden soude zyn / daar zy nu in was.

Engel Arentfz. Ik hadde merde gedaght / dat wy de saak soude by gelept hebben / maar ik kan merde niet sien / dat het op deese manier kan geschieden / soo langh als de Bziend soo van verstand blijft.

Jakob Banningh, Van verstand en verander ik noch niet / en daarom oordeel ik datter maar twee weegen zyn / om de saak ten eynde te brengen / de onderlinge verdraagsaamheyt / en soo die niet kan geplaatst worden / dat dan met my gehandelt worde / als niet een quaad-doender.

Engel Arentfz. Ja wel op het laatste zal het soo doende moeten aankomen.

Jakob Banningh, Als het de bzienden soo verstaan / sy hebben maar te werk te gaan / en ontsien mijn per soon niet.

Engel Arentfz. Maar dat wy / om dat de tijd soo kort is / over het tegenwoordige hier na eens met malkanderen in onderhandeligh traaden / en besoeke hoe verre dat wy dan malkander konde brengen.

Jacob Banningh, als het de bzienden beliest / ik ben daar toe genegen / alsoo ik gaarne na goede onderzichtinge wil hooren.

Engel Arentfz. Maar dat gy u dan tot de gemeente keerde / en tegen haar seide / dat gy booz een tyd soudt stil staan in uw dienst / en dat wy met malkanderen sullen handelen.

Jacob Banningh, Wel bzienden / als gy met my wilt handelen: en dat gy oordeelt / dat ik ondertusschen moet stil staan in mijn dienst / wel soo gebiedt my dan dat ik moet stil staan / en segg gy teegen de gemeente / dat gy 't soo verstaat / want ik versta het soo niet.

Louweris Janfz. Louwen, wel wat swa-
righeyd steekt daar booz uto in / dat gy uto booz een tyd stil houd in uw dienst.

Jacob Banningh, Wel wat swa-
righeyd steekt daar booz u. l. in / dat gy
de

de gemeenten sulks seifs boozsteld / nademaal gy oordeelt dat het best is / dat ik so lange niet prediken magh / en ik meen dat so lange als gy my van eenige dwalingen dooz tiedenen niet overtuigt / of klaar aangetoont hebt / dat het te vzoegh is / om het prediken te laten: want ik kan seggen dat 'er al groote swaarigheden zijn / waarom dat ik het niet kan doen / om dat ik wel weet dat een Leeraar hem selver als hy hem bequaam vind om te leeren / niet mag absenteeren van sijn dienst. Maar daar in moet hy (indien hy getrouwt wil zijn) so langh continueren / als hy kan.

Louweris Jansz. Louwen, Van wilt gy dt Gemeente jupst tot soo harde Proceduuren bergen / ik moet daar ober verwondert staan.

Harmanus Schijn, Ik weet meede niet om wat redenen in de gantsche werelt / dat gy haar en ons / soo tot het uiterste komt te bergen / daarom mijn vziend bedenkt uw dogh wel: ik seggh bedenkt uw dogh wel met een goet be- daart gemoet / tot wat booz een saak dat gy ons / en uwe gemeente vergt; en neemt togh selver tijd van uytstel / eer dat wy tot soo harde proceduuren voortbaren.

Jacob Banningh, Ik heb my al ober lang bedagt / wanneer als ik in soodanige gelegentheyt was als ik nu ben / hoedanig ik my te gedzagen hadde / tijd van uytstel neem ik niet / alsoo ik my selve niet meen in slaap te helpen / en dat gy seght / dat ik uw en de gemeente tot het uiterste vergh / dat doe ik niet / want soo gy het maakt sal de gemeente vergenoegt zijn; is het na uw oordeel te hart / wel versaght het dan wat / en soo niet / ik meen het selve te verdzagen.

Louweris Jansz. Louwen, Maar vziend / doet gy het niet om uw selver te behouden? denkende / zy sullen tot soo harde proceduuren niet voortbaren.

Jacob Banningh, Gy en hebt mijn persoon niet te ontsien noch te schroomen / als gy het soo verstaat / hebt gy maar voort te gaan.

Louweris Jansz. Louwen, Van hoor ik wel / wilt gy noch lyden als een Martelaar?

Harmanus Schijn, Ik moet my waarlijk verwonderen / hoe dat dit werk soo hart van uw gedzeven word / bedenk (seggh ik nochmaal) uw wel / wat het in heeft mijn vziend / eer dat wy daar in voortgaan.

Jacob Banningh, Die vzienden hebben daar van mijne gedaghten gehoozt: ik seggh nochmaal / dat indien ik na uw oordeel / als ik in dit myn verstant blyvende / geen leeraar magh zijn / soo hebt gy / om dat ik in uw maght ben / daar in na u welgeballen te doen.

Engel Arentsz. Ja wel / als gy soodanig blijft / en selver geen tijd van stil staan wilt neemen / soo hebben wy maar / met het goet binden van de gemeenten na ons oordeel te werk te gaan.

Jacob Banningh, Anders niet vzienden / en dat verwacht de gemeenten van uw / en daar op bertrok ik van haar / belast zijnde dat de dienaaren by haar souden komen.

Dat is nu waarde Leefser, het geen datter is boorgeballen / soo veel de

Disputatien belangt/en de reeden waar meede sy my sogte van mijn verstant of te trekken: hoe gelukkig / ofte ongelukkig: en ofte ik my wel ofte qualijk daar in gebraagen heb/kont gy oordeelen: en ofte ik verdiende van mijn dienst afgeset te worden: om dat ik niet konde binden in Godts H. Woort, dat hy Engelen, enkel geesten geschaapen heeft / blypten 't geslagt van de menschen/ maar wel dat hy Engelen dat is Booden, tot synen dienst gebuykt: dat ik niet konde binden / dat Godt ons in syn H. Woort te kennen geeft / datter soodanige boven gemelde Engelen, enkel geesten gevallen sijn / die duyvelen soude geworden sijn.

Maar wel dat Godts Woord van afgeballen Engelen spreekt: en ook van Satan, Lasteraar, sonder te bepaalen / dat het op afgeballen Engelen, enkel geesten / soo my boozkomt siet; een saak als daar is de schepping der Engelen, de afval van dien tot duyvelen, die niet te binden is in de H. Schrifture: en dat ik noch niet ontken / dat het soo niet soude konnen sijn / maar begeert dat sy sulks sullen aantopsen: want dat is ons verschil/en daar dooz verdienen de ik so sy meenden / soo getakseert te worden / als nu sal blijken.

Als dan de Dienaaren een wijl by de Mannen geweest waaren / soo koomen sy al te zaamen tot de Gemeenten / en Engel Arentsz. die boerden het woort / om my van mijn dienst te depozteeren / tot de gemeenten / 't welk hy uytdukte met deese woorden.

„ Waarde Broederen, wy sijn hier versoght van de Dienaren, om de saak
 „ tussen Jakob Pieterz. Banningh en U L. te besleghten / maar wy hebben
 „ daar van het gewenste affekt / aan de eene zyde van de vrient Banningh,
 „ tot ons groodt leedt weesen niet bekoomen/alsoo wy hem van syn saake nog
 „ niet hebben overtuygt. Hoe wel daar toe alle vlydt hebben aangelept / soo
 „ veel / als de korthet van de tyd toelaet / al hoe wel is waar / de tyt daar toe
 „ is kort genoegh geweest / eendeels veroorzaakt / dat de vriende van Amster-
 „ dam / dooz de verhindefing vant weer soo laat syn gekoomen / en om dat
 „ de selve wederom moeten vertrekken / en daarom wel meerder tyt soude
 „ verespcht hebben / om de saak van stuk tot stuk te verhandelen: dog wy
 „ hebben egter soo veel verhandelt / dat wy in syne gronden / al merkelike
 „ swaartigheden hebben gebonden / ja meerder als wy tot ons leedt weesen /
 „ wel daghten de vrienden die daar teegen woordig syn geweest / hebben de
 „ reedenen aan gehoozt / en konnen daar wederzyds van oordeelen / maar
 „ wat ons belangt soo veel wy hebben konnen merken / 't syn gronden waar
 „ dooz niet alleen / de eenboudige waarhept der H. Schriftuur maar ook dat
 „ geen dat Heydenen, Jooden, Christenen, ten allen tyden geloof hebben / ge-
 „ krenkt wort: dewelke ook de werkinge van Godts Geest wegh neemt / en
 „ beele ongebondentheeden, en goddeloosheyt, des leebens na hem sleept /
 „ en daarom by een Christen Leeraar niet en passen: soo dat wy souden ooz-
 „ deelen dat het bepligst was / dat de vrient Banningh, booz een tyt in syn
 „ dienst stil stont / ter tyt en wille dat hy de gemeente/meerder genoegh kien
 „ geben: maar alsoo wy geen reghters over uw syn / en de gemeenten daar
 „ over haar reght heeft / dewyl wy uw niet konnen reghten: soo soude wy
 „ ver-

„ verſoeken / dat die geen / die met ons het ſelve alſoo verſtaat ſulks niet ſtil
 „ ſwipgen / geliebe te conſenteeren / ofte anders hem te openbaare alſo ſtil
 „ ſwipgen / voor Conſenteere ſal gehouden worden.
 Dit was mijn vonnis Leefſer / de broederen die en ſeide daar geen ja op /
 want ſoo veel gelegenhepd wierden haar niet gegeven / en dat was om datſe
 ook geen neen ſeggen ſoude / maar hier geſchieden 't eben gelijk Homma hee-
 res en de zyne wel eer hadden gedaen / in 't aſſetten van haar mede Leeraar /
 Harmen Reyntjes, hoewel die luden haare broederen veel meer gelegenhepd
 gaben / om haar belangen daar tſgen in te brengen / als hier in mijn ſaak ge-
 ſchiet is. Hier ageert deſen Harmen Reyntjes nu mede / als waare hy met
 ſpnen een ſprekende Regter geweest; dewyl hy onſeylbaar ſeggen konde / dat
 ik doolden maar hoe geboelig hy was / en hoe hy geklaagt heeft over 't onge-
 lyk dat men hem aan deede / als hy op een veel Gedelpker wyſe gehandelt
 wiert gelyk hy my heeft helpen handelen / dat kan in ſijne verantwoordinge
 geſien worden: ſulken doen te weten / dat men de zaaken / met het ſtil ſwip-
 gen der Broederen paſſeert / dat ſijn al van de ſlimſte ſtrecken die bedagt
 konnen worden / om het eenvoudige volk / tot een blinde toeflemming van
 haar wil te krygen / want wie weet niet / hoe dat het ordinaar in ſoodanige
 gelegentheeden gaat: daar niet alleen haar veelen niet en durben openbaare /
 maar ook niet teegen het oordeel van ſulke wiſe mannen aan wilken / te meer
 was dit hier geplaatſt / daar bezre het meerendeel van de Gemeente / haar
 met hantteekeninge hadde verbonden / om op het oordeel van die Mannen
 aan te gaan: 't is waar dat in het beſlupt wert uptgedrukt / als of het op een
 nieuw oordeel van de gemeente was: maar dat merk ik alleen aan / als een
 ſtreek, om de Gemeente in de ſchuld te ſtellen / als ofte zy geen / maar de
 gemeente Reghters waaren: daar ſy alleen teegen mijn dank Reghters over
 my ſijn geweest / niet de Gemeente: want alſer een broeder ofte twee haar
 openbaarde / die teegen dit beſlupt wat ſeide / ſo was het aanſtons teegen
 haar / dat zy haar oordeel quijt waaren / en datſe het aan die mannen ver-
 bleeven hadden / die nu de ſaake ſoodanigh gebonden hadde / daar ſe me te
 brede moſte zyn / ſie gy dan niet Leefſer / hoe ſlim dat deſe ſtrek is geweest van
 deſe Menſche Leeraaren / de mannen ſeggen dat ſy geen Reghters over my kon-
 nen zyn / maar dat de gemeente daar over haar regt heeft / de gemeente onder-
 ruſſen hadden haar tot haar Reghters verhooren / en die geen die teegen het
 beſlupt oppoſeerden / en wierde noeh / om dat zy het daar aan verbleeven
 hadde / na de uptſpraak en het oordeel van deſe mannen heen geweſen / dit
 toonde ik op die tyd de bynden aan / dat het ſo gaan ſoude / als meede dat
 deſe mannen door haar beſlupt in mijn ſaaken aan de gemeenten geen meer
 ligt hadden gegeven / als de broederen daar in te vooren hadden / ſoo datſe
 in opſichte van de ruſt in de gemeenten niets hadden uptgeregt / want ofte ik
 de gemeente konden ſtiche / ofte niet ſtiche / en ofte ik in dit verſtant zijnde /
 haar kon vergenoegen / dat was voor heen al in diſput geweest / en dat
 bleef het nog / en dat de meefte geſeit hadde van ja / en dat daarom haar oor-
 deel wat genoegen ofte ongenoegen is / niemendal weert was; dog nu was't ſo
 bezre

bezre gekomen / dat de gemeente over my geen recht hadde / om dat het regt aan die mannen was opgedragen / maar ik magh wel seggen met Harmen Reyntjes , als ik sagh dat het te doen was ommer my uyt te huyken , en de andere drie daar in te hupken / soo sweegh ik , en soo schepde wy van malkanderen.

De tijd die daar nu wierde aanbestred / om my op deese en geene wijze van verstand te doen veranderen / en dit vilsnigh besluyt uyt te spreken was / wel twee maar geen drie uren / wat dunkt u / is het geen groote geleetheyt / sijn deese weerloose Leeraaren niet beerdigh in het oordeelen / datse een Leeraar / als Harmen Reintjes seide / om een ditje , om een datje , altoos om geen stukken van de Saligheyt , van sijn dienst affetten / tot bedroefinge van soo veel Broederen , en daar volgens de uitspraak / de tijd nogh veel te kort is geweest / om de saak van stuk tot stuk te verhandelen : wel hoe konden zy dan weten / dat sy my niet soude bekeert hebben / was het niet billik geweest / dat sy daar toe de tijd hadde afgewaght / wat reghter isser soo sot die niet alle stukken / die partjen konnen by brengen / sal afwaghten ; 't Is waar / sy hebben so veel ondersoght , dat sy hebben konnen merken , dat mijn verstant tegen Jooden , Heydenen , en veele Christenen aangaat , daar heb ik niet teegen / alsoo dat geen dat Heydens , Joods , ofte Kristens , by gelobigheden zijn / met reght magh en moet berwoopen worden / maar dat het teegen de H. Schryfture soude aangaan / en dat Godt daar dooz sijn werkinge soude verliesen / soo langh dat niet getoont is / gelijk als het niet getoond is / noch sal getoond worden / soo segg ik dat het maar lasteren is / welke dingen dat by geen Christen Leeraar passe , en hoe dit / daar sy my meede beschuldigen / veel eer uyt haar geboelen soude volgen / indienmen uyt een anders geboelen gevolgen mag trekken / dat hebbe ik ten genoegen niet alleen van my / maar ook van andere in de disputatie / hier vooz van de werkingen der Geesten getoont / en soo soude ook op haar moete nederdalen / de goddeloosheyt en ongebondenheyt des leevens , die sy seggen dat uyt mijn geboelen komt te volgen / maar ik verseker my / dat sy dese lasteringe uyt mijn gronden niet sullen konnen toonen / derhalven merk dit maar aan als vuple lasteringen / die maar sijn vooztegebraght / om my vooz de gemeenten te lasteren.

Dogh ik meen / als gy de uitspraak ofte het vonnis ingesien hebt met aandacht / dat de ongerijmtheit van sulck doen / u niet onbekent kan sijn : en ofte iemand meende / dat dit soo niet geschiet waare / en deese mannen daar toe te wijs / en voozsigtig waaren / die kan ik mijn seggen nader bevestigen : om dan te weten ofte ik in't voozverhaalde mogte gemist hebben / soo schreef ik op den 9 April / haar besluyt van woort tot woort / soo als het hier vooz staat aan de vriend Engel Arensz. , en versocht dat hy in de tyd van twaalf dagen geliefden te antwoorden / ofte ik ook in de woorde ofte in de kragt van haar gegeven vonnis misse / en soo ja / dat hy dan my soude gelieven te onderrechten / en soo hy dat niet en deede / dat het dan vooz my overtuychelyk bleef / dat ik de saake wel begrepen hadde : de kragt seide ik daar in te bestaan / dat ik nogh in andere gemeentens moghte leeren / daar ik versocht wierde /

werde / ja in onse gemeente als het de meerderheyt soo verstonde / hoe dat het tegen het mindere soude mogen aangaan : daar op kreeg ik dan den 20 dato dit volgende tot antwoort.

JACOB PIETERSZ. BANNINGH.

Eerfame discreete Vrient, en waarde Meedebroeder in den Heere, Zaligheyt.

UWe aangename van den 9 deeser wel ontfangen hebbende, soo dient deese daar op tot antwoord, dat ik aangaande U E. ontwerp, raakende onse vast stellingh op den 2 April laast leeden, uyt de naam van de dienaarschap, onser gemeentens tot Jisp en Wormer, in het goet keuren, van de andere onthoden buyten Mannen, aan de broederschap, doenmaals present, en tegenwoordigh gedaan, nog neen, nogh ja durf seggen, niet om dat ons de kragt ofte de natuur der selver niet bekend soude zyn, dewyl dat het Contrarie seker is, maar om dat het geen particuliere saak is, die my alleen aangaat, en by gevolg daar in soude mogen doen, na dat ons allen soude kunnen behagen, maar iets dat veel meer andere neffens ons aangaat: welke ons noyt last en gaven, om van deese gemeenelike saaken, op Autoriteyt van ons geheugen, alleen aan andere die dat maar gevallen moghte, Coppie te geven, ofte eens anders pretense Coppie, dat soo verre het selfde soude moogen zyn te approuberen, en onderschryvense, wensche daarom van herten, dat U E. het gans gaarn in 't goede sult neemen, dat wy niet derven doen, 't geen tegenwoordigh volgens reeden, en behoorlik respekt tot eens anders oordeel, en goet vinden niet soo wel geschieden kan, ook dunkt my, dat het voorstel doenmaals aan de gemeente gedaan, wel soo klaar en daydelik is gedaan dat self de minste ervaarne de sin daar van kan begrypen, en des aangaande, in het alderminste niet behoefde te twyffelen: en daarom die recht vreedtsaam, en voortaan tot alle stilheyt geneegen sijn: hoe kan die een Copie van soo klare saak begeeren: te meer nogh nademaal sulc teegen de usantie van alderleye kristelike Kerke, niet weynigh soude aanlopen, aan gesien dat het myns wetens, nergens gebruykelyk is, van foodanige verhandelinge Coppie te geven: maar in dien dat U E. egther geneegen moght zyn, onder hoop van beeter genoegen te geven, om met de gemelde buyten vrienden van alles nader en breeder te spreken, ik die gansch geen voorneemen heb, om een gemeene saak partekulier te maken, sal neffens de andere vrienden altoos geneegen syn by te brengen, wat tot dienst der waarheyt en voortsettinge van vrede, ende eendraght soude dienen, en strekken kunnen, en blyve op dat fundament, in alle toe geneegentheyt

U E. D. W. Vrient, en Broeder,

ENGEL ARENTSZ. van DOR REGEEST.

Rypen den 19. April 1698.

Daar

Daar Leester / heb ik mijn beschept wegh / wat dunkt u / heeft de man niet wel schoone woorden uptgebonden / om my het naaste land op te setten: en hem selve by te preeken en ongeboegt tot antwoort te houden / en soo moght ik ook wel verwacht hebben / dat het soo soude gegaan hebben / wanneer als ik selver tijd van uytstel genoomen hadde voor de gemeente / want dat is haar doen: wanneer alsse iemand bezre genoeg hebben / hem door listige omleydinge voort af te snijden.

Maar ter saake van de Brief / hy seyt dan van een vaststellinge uyt de naam van de dienaarschap / dat in het besluyt niet en blykt / maar wilse weten / hoe dat dit uyt de naam van de dienaar is toegegaan / sy mannen hebben eerst haar gedaghten in die manier tegen de Dienaaren geopenbaart / als hy tegen de broederen daar na deden: doen was het met de dienaaren / wel Mannen, versta gy het soo, wy dan ook: van het boozstel / hier booz gemelt / en van de kracht / daar durft hy, noch neen, noch ja op seggen: wat doet hy nu anders dan stilswygen: ik neem dan ook stilswygen voor consenteere, en daar heb ik reeden toe / want ik heb de vrient Engel Arentsz. voor een vroom Leeraar gehouden: die geneegen is de miswijfinge en de doolinge aan te wijzen / en de leugen te bestraffen: en dit begeerde ik van hem / en dit toont hy niet / moet het daarom niet volgen dat het een sekerer waarhept is / doch soo ik daar in dwaalde (gelijk ik my verseekert houde dat ik niet en doe) soud ik daar door niet genoodtsaakt worden / myne gedachte van sijne vroomhept te veranderen / wanneer als hy sulks niet aantwees: en om dat sulks niet geschied / soo besluyt ik / dat ik het wel onthouden en begrepen heb / dat u Leester dan dient tot verseekeringe van de waarhept van dit mijn seggen.

't Is waar / de Vriend die houd hem ongeboegt / om dat het soo een gemeene saak is / om my een Copie en die het soude mogen begeeren te geven, ofte pretense Copie te approbeeren en onderschryven, om dat die hem nopt last en gabe / om dat te doen hy gelaat hem ofte de geheele weerelt by hem om Copie sullen komen / wel dogh soudat niet moepelik zyn / om dat het alleen op geheuge steunt, daarom belast ik hem daar niet meede / noch ook niet dat hy gehouden was myn Copie te approbeeren / ofte onderschryven: maar ofte het waarhept / ofte het loogen was / dat ik aan hem schreef: en wie dogh konde my better daar van onderrechten / dan hy die het self de uytgesprooken hadde: en was hy daar toe niet geboegt uyt last van andere / om de waarhept te gestuppen / en de loogen aan te wijzen / soo moests hy sig selve daar toe voegen / en wagten niet tot dat hem sulks van anderen gelast wierde / aangestien het wel doen / ons van Godt eens voor al gelast is / en wanneer sulks ons van andere geelast moet worden / dat geest schijn: als of wy daar in nalaatig waren / den Leester kan oordeelen hoe redelijk het was / dat die man my verseekering behoorden gegeven te hebben / ofte ik het wel na waarhept getroffen hadde of niet; de woorden ('t is waar) die wierde dupdelijk uytgesprooken / maar moght ik daarom geen nader ondersoek daar van doen / is een yder die spreekt / geen uytlegger van sijn eygen woorden? en daarom / ofte ik al sei-

de/het is soo uytgespookten / en ik hadde daar in de toestemming van hem niet so konde den leeser daar niet gerust op zijn / en daarom was ik genoodsaakt / om my tot hem te keeren / hoe wel de bylent / doe al scheen te merken / dat ik wat meerder in 't sin hadde / en lange so veel niet tot alle rust (ik magh seggen) verdoopingh van myn eer / en verdonkering van de waarheyt / als hy wel wenste geneegen te zijn / maar ik wens daarom van herte , dat U E. alle het gans gaarn in 't goede sult opneemen , dat ik doe het geene / dat ik om reeden en om mynen Eerlyken wandel , so ik niet beeter weet te bewaaren , niet konde nalaa- ten / 't is waar hy toont hem seer geneegen / onder bedingh dat wanneer als de andere byenden meede geneegen syn / hy alles sal by brengen wat dat soude moogen strekken tot de rust en waarheyt , booz welke toegenegentheyd / ik hem dankbaarheyt schuldigh ben / ik en wil niet seggen dat ik daar toe niet genee- gen soude zijn : maar om dat ik niet te veel getalm soude hebben / om die hoof- de hy malkanderen te krygen / soo konnen zy indien dat zy myn geneegentheyt willen voldoen / het op die voed doen als ik haar ben boozgegaan / konnen sy dan een naader waarheyt toonen / sy hebben hoop / dat sy niet alleen my maar ook andere die in dat selve verstant syn / sullen te regt byen- gen.

Soo wanneer als ik den inhoudt van de bylent syn schryben in sie / soo scheynt oster wel een Consilium , Nationaal , van de waterlantse Menisten , dient aangelept te worden / om myn pree tensie te approbeeren en te onderschry- ven , maar wonder daar men nu soo beschroomt is te openbaaren / wat waar- heyt ofte loogen is / daar was men booz heen niet beschroomt om / op eygen au- toriteyt en sonder last / van andere een Leeraar die sy self getuygden dat boont van leeven is / om een niet weten , in 2 a 3 uuren van syn dienst af te setten die men eerst aangenomen heeft / dat daarin soude voortgaan want het is boozge- vallen / op den 29. Augusto 1697. dat niet alleen onse gemeenten , booz haar gecommiteerde : maar Engel Arentsz. en Louweris Janz. Louwen , hebben toegestaan dat ik in dit Jaar van 1698. booz Leeraar most erkent worden : wanneer als ik van de gecommiteerde die verhooren wierde / van de vergade- ring op de gedaghte dato gehouden op de Kloogh / om het algemeene best van de Pzedik dienst te versorgen : meede alsoo wel als andere Leeraars / na ou- dergewoonten ben belast / met een algemeene beurt-ceedel / om deese en geene gemeentens in 't Jaar 1698. met de Pzedicatie te versorgen : en nu komt men hier April. 2. en betweert het Contrarie.

Op moet niet denken Leeser , datter ten opsighte van myn verstant nu meer- der swaarigheden waaren / als doen / dewyl dat ik daar in seedert niet / en ben berandert ende het selve was booz haar doe ook niet onbekent / want ik wiet- de daar ober van twee Leeraaren aangespookten / die wel blyken gaben / dat sy myn gronden wisten / het gerugt van my was alom versprept / en daarom indien dat ik niet booz Leeraar mogt ageeren / soo was volgens het gebruik / van die vergaderingen haar pligh geweeft my eerst te onderzoeken maar sie eens / myn Collega gebzaagt zynde (nademaal dat van Wormer en Jisp , pleegen Bisschoppen in geloof- saken te komen) of het nu nogh wel was gaf tot

antwoort van ja, maar waar dat soo grote veranderingen / van daan is ge-
hoopen / weeten sy best die my geoordeelt hebben / ik magh het denken / dat
wanneer als ik soo begierig was geweest / om in de Predikdienst te bli-
ven / als Harmen Reyntjes was / wanneer als sy hem van sijn dienst wou-
den afsetten / dat ik daarom myn verstand en sinnen soude verfaakt ofte herroe-
pen hebben (als hy in 't voor val van Ruyt Dirckse deede) daar hadde lighte
hoop geweest dat ik my nogh soude behouden hebben.

Maar de waarheyt en de eere Godts is my liever / dan die om iets dat in de
werelt is te verlate / hebbe ik het dan so bet niet en kan ik'er dan so luy en ledig
niet opgaan (als eenige dat wel hebben / en doen / hoe wel ik noit iets booz mynen
dienst hebbe genoten) daar is weynig aan geleegen / die goede God die altyt
leeft / heeft my met myn huyssgesin tot nog toe geen gebrek laten leyden / en
ik hoope dat hy er my ook noyt toe sal laten komen / ik ben met weynig te
vreden en ik sal my met het loon van mynen azebepd so wel vergenoegen /
als andere met dat van den offer. Dit is dan waarde Leeser het voornaam-
ste gepasseerde en het syn de Gedenken waarom die vier mannen my in mynen
dienst hebbe doen stil staan / op myn leven en wandel weeten sy met waarheyt
niet te seggen / maar 't is om dat ik met haar in 't verstand verschil hebbe /
ghelyk gy gesien hebt. Maar hoe dit doen met het schryven / van Engel Arentsz.
over een komt kan een pder nasien / in syn Christelike leere / Fol. 398 / en 402.
in het antwoort / op de 9. en 11. vzaagen / of men ook een Leeraar, die uye
onkunde in enige mindere dingen doolt, voor een onwettigh Leeraar moet hou-
den, daar hy rontboestigh neen op antwoort / en met vele loffelijke exempelen /
van hem bevestigt wort. Hoe ik na sulck verstand van hem en sijne mede hel-
pers gehandelt ben / kan en mag den onpartydigen Leeser nu oordeelen. Ik
bidde dat Godt de dwalende wil te recht brengen en geebe dat wy over mal-
kanderen niet en heersen: maar dat zijn Kerk in liefde magh groeyen, tot groot
maakinge van zyn eer, en verbreekinge van zyn vyanden.

Vaar wel, dat wenst u,

JAKOB BANNINGH.

CH. D. E.

P: S. Also ik opheden met een Vriend in discours was, over het 24. en 25. Cap. in't Evangelium van Mattheus, en dewijl ik van gedagten ben. (gelyk gy Leefser in myn verhaal hier voor gesien hebt) dat de Heere Jesus aldaar eygentlyk spreekt van de verwoestinge van Jerusaleem, en niet van een oordeeldag die gehouden sal worden na dit leven, dewelke (so ik meen) ons van de Apostelen daar na klaar en duydelijk is geleert, na datse den H. Geest hadden ontfangen: soo versogt die Vriend my, of ik hem mijn verstand wel eens wilde voorstellen, over 't gene de discipelen aan de Heere Jesus vraagden, cap. 24: v. 3. *welk sal het teeken sijn van uwe toekomste, ende van de voleyndinge der weereld.*

Ik antwoorde dat ik daar toe wel genegen was, dog onder verbeetering, en dewijl my in onse onderhandelingen, die ik met de vier buytén mannen en onse gemeenten gehad hebbe, dit noyt als een swaargheyd was voorgehouden, so hebbe ik niet konnen nalaten, goetwilligen Leefser U. E. ook myne gedagten op die vraage mede te deelen.

Het is dan sulks, dat so wanneer de Discipelen gaarne het teeken wilde weten, waar aan sy soude kennen, dat de Heere Jesus haast komen soude, dat sulks klaar te kennen geeft, dat sy hem nog in een andere staat verwachten als hy doe by haar was, sy verwachten in die tijd, dat hy een Koning op aarden soude worden, gelyk dat klaar blykt uyt het verzoek aan hem gedaan door de moeder van de twee Soonen Zebedei, Matth 20: v. 20, 21. als mede uyt het geene die twee Discipelen onderling verhandelt hebben op den wegh na Emmaus, zie Lucas cap. 24: v. 21, 22. &c. alwaar dat die twee discipelen klaar te verstaan gaaven, datse hadden gehoopt dat hy Israël verlossen soude; gelyk alle de Discipelen meende, en hem ook vraagden na dat hy uyt den dooden was opgestaan, of hy in die tyd het Koninkryk van Israël weder soude opregheten; Actorum cap. 1: v. 6. so waren zy dan van gedagten, dat sy lieden nog aansienelyke Persoonen in't Joodsche Land souden worden, en seer waarschijnlyk hebben zy de woorden van onsen Heere so na de letter verstaan, dat *se souden sitten op twaalf throonen oordeelende de twaalf geslachten Israëls*, want zy lieden twisteden onder malkanderen, wie als dan van haar de meeste soude zijn, en de heerlykste thoon soude besitten, zie Mattheus 19: v. 28. vergeleken met Marc. cap. 10: v. 35--44. waar uyt dan myns bedunkens kan geoordeelt worden, dat zy lieden (in sulc verstant sijnde, als sy de Heere Jesus na een teeken van sijne toekomste vragen,) ook hebben verwaght, dat hy als dan die goddeloose Joden, en het geweld der Romeynen met een Goddelyke kragt soude uytroeyen. En maken dat also het Ryke ofte de Regeering van die *Eeuw* een eyne neemen soude, want het griexe woord *aiwos* dat hier *Weereld* is overgeset, is Matth. cap. 13: v. 49. *Eeuw* vertaalt, en soo ymand egter op het woord *Weereld* wilde staan, hy sal bevinden, datse in die tijd het Joodsche land, of het land *Kaanaan*, *Κανααν*, dat is de *Weereld*, genaamt hebben, zie Rom. cap. 4. v. 13. maar behalven dat soo staat dat woord in Matth. cap. 24. v. 3: niet gelyk den Leefser nu selfs nasien kan. Uyt welke Consideratien my nog te klaarder blykt

blykt dat onsen Heere Matth. Cap. 24. en 25. niet anders als van den oordeel dag der Joden namentlyk van de verwoestinge van 't Joodsche land spreekt.

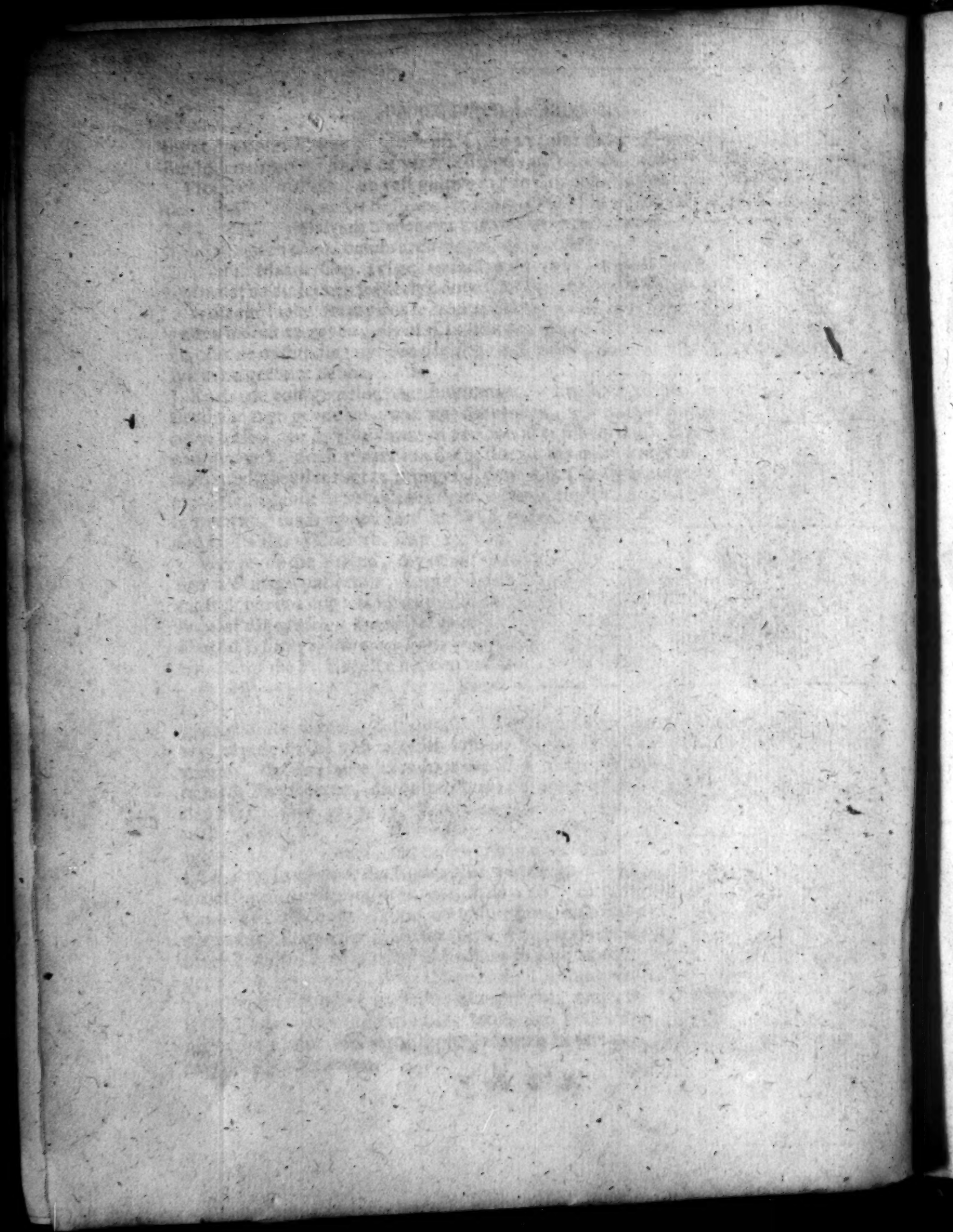
Hoewel ik toefstaa, en vast gelove dat de Goddeloolen na dit leven niet minder, maar swaarder straffe sullen leyden. Dog of het selve voor altyt lichaamelijk en plaatselyk sal geschieden dat kan ik niet seggen, om dat ik daar toe in de H. Schriften geen plaats beschreven vinde, wat dunkt u nu Vriend om dat ik niet sien kan dat in Matth. Cap. 25. gehandeld word van 't laatste oordeel, 't welk ik geloove dat na dit leeven sekerlyk door Christus gehouden sal worden.

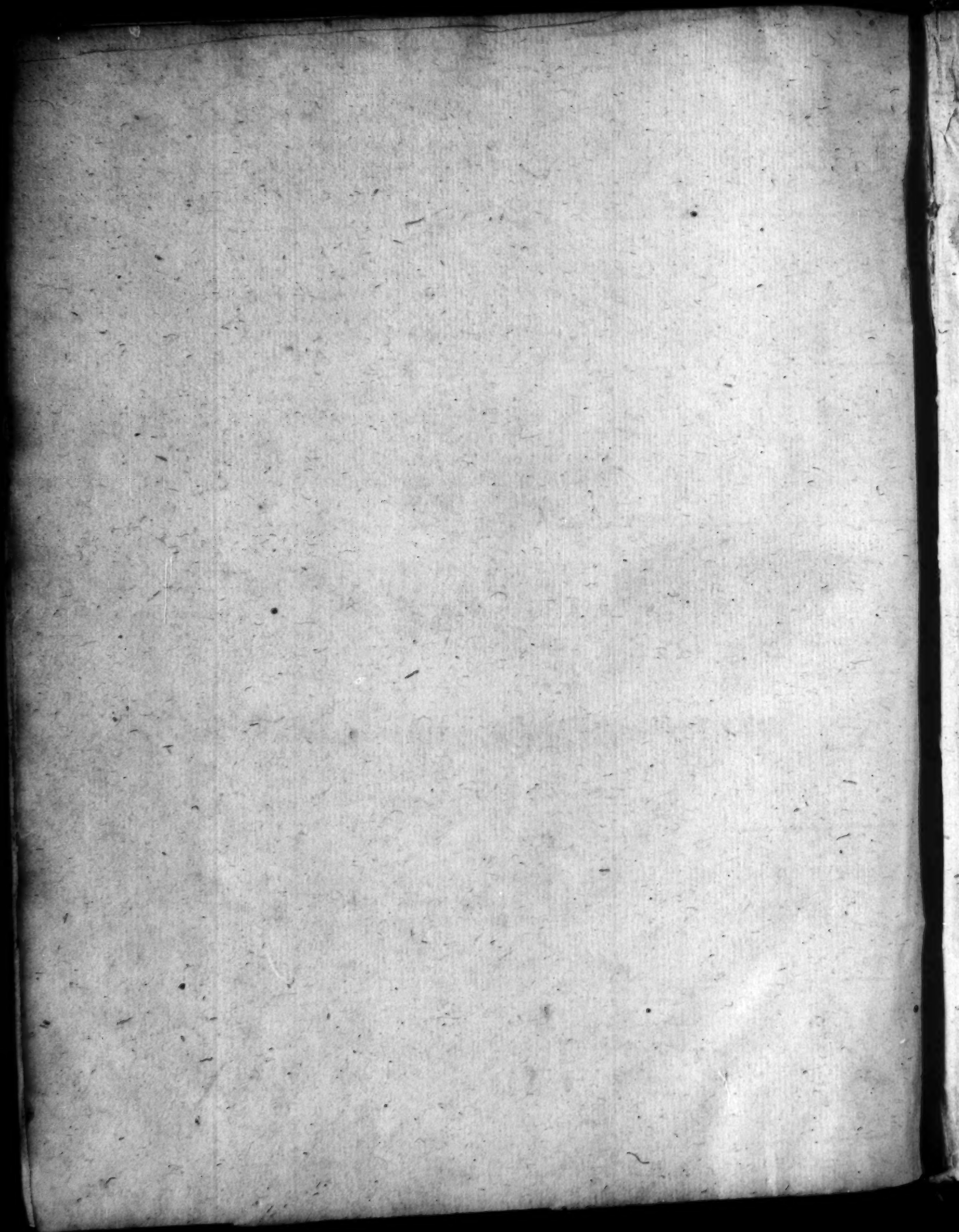
Is dit een saake om my dus te mishandelen, en de onnossele en kleyn verstandige een indruk te geven, als of ik ontkenne, datter Booden en *Lasteraars* syn; ja als of ik de opstanding uyt den dooden ontkenne, 't welk nogtans anders is, gelyk ik nu getoont hebbe.

En dat de voorgemelde vier buytemannen Exclameerden, over de ongerymteyde van myn gevoelen, wat was dat anders, als om onse gemeenten tegen my op te hitsen, en deselve van myn persoon af te schrikken. Was het haar plicht niet geweest, om in plaats van dat te doen, my door kragt van Reden en met sagtmoedigheyt te regt te brengen, dewyl ik (so sy meenen) doole, en sulks niet geschiedende so behoorden sy myne bevattingen, so niet ten ergsten uytgeschreeuwt, maar na den aard der liefde gedekt te hebben, volgens de lesse van den H. Paulus, 1 Corinth. Cap. 13. v. 7.

Wel seyde die Vriend, my dunkt dat ik klaar bevatten kan, dat uwe glosses seer wel magh passeeren, beeter als ik tot nog toe daar over gehoord hebbe; maar ik moet u nog iets vragen, Matth. 25. v. 31. segt de Heere Jesus, *wanneer de zoone des menschen komen sal in heerlykheyt, en alle heylige Engelen met hem, Dan sal hy sitten op den troon sijner heerlykheyt.* Wie meent gy dat syne Discipelen, door die H. Engelen hebben verstaen, ik antwoorde sulks niet te weeten, maar 't komt my so voor, dewyl het waarschyndlyk is, dat sy gemeent hebben datse elk op een troon soude litten, om Israël te oordeelen, datse mooglyk gedagt sullen hebben, dat zy lieden als dan die H. Engelen soude zyn, maar dewyl wy de saake van agteren insien, so dunkt my onderverbeeteringh niet vreemt, dat de Heere Jesus door die H. Engelen verstaen heeft, alle de vermoorde Propheeten, die onsen Heere de Joden verwyte, dat zy vermoord hadden Matth. Cap. 23. v. 37. *Jerusalem gy die de Propheeten dooder, en steenigt die tot u gesonden syn, &c.* Deese Engelen dat is Booden, hebben ook buyten twyfel wel voorlegt gehad, dat onsen Heere de Messias syn soude, en so wanneer als onsen Heere door die Goddelyke wonderen die geschiet syn, doen hy in sijn bitter leyden en sterven was, en ook daar na. In heerlykheyt voor de menschen van alle schult des doods was vry gesproken, so heeft men ook bevonden dat die vermoorde Engelen of gesanten mede syn geregtveerdigt geworden, want doen bleek klaar datse de waarheyd hadden gepropheteert, dit is ook nog klaarder getoont en beweesen, door het geen de Apostelen naderhand hebben geleert.

Als ik dit die vriend so hadde voorgesteld, gelyk ik nu hier gedaan hebbe, so seyde hy dat hy genoeg hadde, indien den goetwilligen Leefer hier mede ook genoeg neemt 't sal my in myne gedagten bevestigen, maar indien niet, men magh my beeter leeren.

8